

AUGUSTUS DÖNEMİNE VE AUGUSTUS KANUNLARINA GENEL BİR BAKIŞ

AN OVERVIEW OF THE AUGUSTUS PERIOD AND THE AUGUSTUS LAWS

Ümit Vefa ÖZBAY*

Özet: Augustus, M.Ö. 27 – M.S. 14 yılları arasında hüküm sürmüş ve Roma tarihinde önemli iz bırakmış bir kişidir. Başarıyla çıktığı siyasi mücadelelerden sonra, kendisinden önceki cumhuriyet döneminde hiçbir consul'un sahip olmadığı bir gücü ele geçirecek hukuki düzenlemeleri yönlendirmiş ve Roma Hukukunu ve Roma halkını şekillendirmeye çalışmıştır. Onun bu faaliyetleri Roma Hukuku için büyük bir değişimdir. Çünkü 500 yıla yakın sürmüş cumhuriyet dönemi boyunca mümkün olmayan bir şey gerçekleşmiş; kanunlar ve kanunlarda yapılan değişiklikler büyük ölçüde tek kişinin amaçları ve politikaları doğrultusunda şekillenmiştir. İşte bu nedenle Augustus'un sistem değişikliği hukuk üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur. Sistem değişikliğinin yanı sıra Augustus pek çok hukuki düzenleme ile toplumsal müdahalelerde de bulunmuştur. Çalışmada Augustus'un kanunlara yön verecek kadar siyasi gücü ne şekilde elde ettiği kısaca özetlenmiş, ardından Augustus dönemi düzenlemeleri tek tek ele alınarak bu düzenlemeler ışığında klasik hukuk dönemi Roma Hukukunun ilk yıllarına bakış atılmış ve Augustus'un hukuki anlayışı, neleri değiştirmeye çalıştığı ve yaptıklarının Roma Hukukuna etkileri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roma Hukuku, Klasik Hukuk Dönemi, Aile Hukuku, Augustus

Abstract: Augustus ruled between 27 BC- 14 AD and left important traces in Roman history. After winning hard-fought political battles, he made legal arrangements by seizing a power that no consul had ever had in the Republican period before him. With these regulations, he tried to shape Roman Law and the Roman people. These activities of his are a great change for Roman Law. Because something that was not possible during the nearly 500 years of the Republican period was realized; the laws and the changes made in the laws were largely shaped in line with the aims and policies

* Dr. Öğretim Üyesi, Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Roma Hukuku Anabilim Dalı, uvozbay@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1391-869X, Makalenin Gönderim Tarihi: 29.03.2024, Kabul Tarihi: 17.05.2024

of a single person. This is why Augustus' change of system had a profound impact on the law. In addition to the system change, Augustus also made social interventions with many legal regulations. This study briefly summarizes how Augustus gained enough political power to shape the laws, and then discusses the regulations of the Augustan period one by one. In this way, the first years of Roman Law in the classical law period are analyzed and Augustus' legal understanding is observed and the effects of his actions on Roman Law are evaluated.

Keywords: Roman Law, Classical Law Period, Family Law, Augustus

GİRİŞ

Lisans eğitimi sırasında Roma Hukuku dersi anlatılırken öğrencilerin söz konusu hukuki sistemini daha iyi anlayabilmeleri için Roma tarihinden, özellikle de Roma'nın siyasi dönemlerinden bahsedilir. Bu yöntem Roma Kamu Hukuku hakkında bilgi verdiği gibi aynı zamanda öğrencilerin günümüz Kıta Avrupası'nın temeli olan hukuk sisteminin hangi siyasi organlar aracılığıyla, hangi dönemlerde ve hangi şekilde ortaya çıktığı konusunda da fikir sahibi olmasında yardımcı olur. Bu açıklamalar yapılırken öğrencinin derse olan ilgisini arttırmak amacıyla da Roma tarihinden çeşitli olayların aktarılması ve Roma tarihinde iz bırakmış çeşitli kişilerin tanıtılması oldukça faydalıdır. Bu yöntem içerisinde; öğrencilerin her zaman ilgisini en çok çeken *Caesar*, kötü yöneticiliğine rağmen önemli emirnameleri¹ ile Roma Hukuku anlatılarında hep kendine yer bulan *Caracalla*, felsefik yönleriyle *Marcus Aurelius* ve hepsinden önemlisi Roma Hukukunun günümüz Kıta Avrupası'nın temeli olmasında büyük rolü olan *Iustinianus* en çok zikredilen isimlerdir. Çalışmamızın konusu olacak olan *Gaius Octavius* (*Augustus*²) ise gerek bu anlatılarda gerekse de farklı tarih anlatıla-

¹ En önemli örneği Roma topraklarındaki bütün imparatorluk uyruklarına yurttaşlık tanınmasıdır. Bknz. Özcan Karadeniz Çelebican, *Roma Hukuku*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2016, s. 150-151.

² Augustus; Gaius Octavius olarak doğduktan sonra Iulius Caesar'ın ismini alarak Gaius Iulius Caesar oldu. Ailesinin ismini belirtecek Octavianus ismini ise kendisi tercih etmezken düşmanları kullandılar. M.Ö. 27 yılında ise kendisine senatus tarafından Augustus unvanı verildi. Günümüzdeki eğilim ona M.Ö. 27 yılına kadar Octavius, bu tarihten sonra ise Augustus olarak hitap etmektir. Bknz. Adrian Goldsworthy, *Augustus: Roma'nın İlk İmparatoru* (Çev: Samet Özgüler), Kronik Kitap, İstanbul 2020 s. 18. Çalışmamızda hukuk konusunda inceleme yaparken M.Ö. 27'den sonraki döneme odaklanacağımız için biz de metin içinde bu dönem sonrası açıklamalarımızda Augustus ismini kullanacağız.

rında, Roma'nın ilk imparatoru olarak anılmasına rağmen kendisine daha az yer bulur. Oysa *Augustus*'un Roma tarihindeki izi çok daha büyüktür. Goldsworthy'nin ifadesiyle³ "*Augustus* ve onun mirası ile karşılaşmadan Roma tarihi çalışamazsınız". *Augustus* cumhuriyeti örtülü bir monarşi ile değiştiren kişidir ve yaptığı değişiklik imparatorluğa 250 yıllık bir istikrar sağlamıştır.⁴ *Augustus* dolaylı olarak da olsa Roma Hukukunun güçlü bir hukuk sistemi haline gelmesine en çok katkı vermiş kişilerden birisidir. Roma Hukukunun en parlak dönemi olarak anılan klasik hukuk döneminin M.Ö. 27'de başladığı kabul edilir ve söz konusu tarih *senatus* ve Roma halkı tarafından kendisine *Augustus* isminin verildiği ve Roma devleti için *Augustus princeps*'liğinde *principatus* döneminin başladığı tarihtir. *Augustus*'un başlattığı bu dönem Roma tarihinin en zengin zamanı olarak bilindiği gibi *Pax Romana*'nın⁵ da başlangıcıdır. Bahsi geçen huzur ortamında da hukukun gelişimi güçlenmiş ve hızlanmıştır. Bu bakımdan *Augustus*'u, Roma Hukukunun klasik dönemdeki güçlü şeklini almasına vesile olmuş olan bir huzur dönemini Roma'ya yaşatan yönetici sıfatıyla Roma Hukukunun gizli kahramanlarından birisi olarak değerlendirmemizde büyük bir yanlışlık söz konusu olmayacaktır.

Çalışmamızda ise *Augustus*'un siyasi başarılarına odaklanmak ve Roma topraklarına getirdiği barış ile Roma Hukukuna dolaylı katkısını açıklamak yerine, bu başarılı siyaset adamının hukuk anlayışına odaklanacağız ve *Augustus*'un *Princeps* olduğu dönemde yapılan hukuki düzenlemeleri incelemeye çalışacağız. Amacımız "klasik hukuk dönemini başlatan adam" diyebileceğimiz *Augustus*'un örtülü bir monarşi yönetimine geçirdiği Roma'da ne amaçla, neleri değiştirmeye ça-

³ Goldsworthy, s.13.

⁴ Goldsworthy, s.13.

⁵ Roma barışı anlamına gelen bu deyiş ile Augustus zamanından başlayarak iki asra yakın süren barış ve sükûnet devri kastedilir. Bu dönemde geniş imparatorluğun içinde hiçbir karışıklık çıkmamış ve diğer dönemlere nazaran bir huzur atmosferi hüküm sürmüştür. Bknz. Ziya Umur, Roma Hukuku Lügatı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1983, s. 154. Bu dönemin barış dönemi olarak isimlendirilmesi zaman zaman yanlış anlaşılmalara mahal vermektedir. Barış ile kastedilen Roma'nın iç barışıdır. Yoksa Roma'nın dışa karşı yayılcı politikası devam etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bknz; Esengül Akıncı Öztürk, "*Augustus*'un Yayılcı Politikasının Doğası Üzerine", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.37, S. 63, 2018.

lıştığını gözlemlemektir. Bunun için ise konudan sapmadan ilk önce kısaca *Augustus*'un yaşamı hakkında bilgi vereceğiz ve ardından, istikrarlı kurumlar oluşturarak bahsi geçen yeni yönetim biçimini ayakta tutmaya çalışan *Augustus*'un ne gibi kanunlar çıkartarak bu saikini elde etmeye çalıştığını inceleyeceğiz.

I- AUGUSTUS – “HER ŞEYİ BİR İSME BORÇLU OLAN BİR OĞLAN”

Gelecekte *Augustus* olarak anılacak olan adamın ailesi Roma'nın yaklaşık 3 kilometre güneydoğusundaki *Velitrae* kasabasından gelmekteydi. Babası *Gaius Octavianus* atlı sınıfından bir şövalye idi. Zaman içinde *senatus*'a da dâhil olarak geleceği parlak bir senatör haline geldi, ancak bu parlak geleceği göremeyerek, oğlu (*Octavius*) 4 yaşındayken öldü. Aslında sade bir kökenden gelmekteydi ancak hayattayken kurduğu önemli bir bağ hem oğlunu hem de Roma tarihini fazlasıyla etkiledi. Söz konusu bağ, *Gaius Octavianus*'un, *Iulius Caesar*'ın yeğeni *Atia* ile evlenmesi ile kuruldu. Bu evliliğin doğrudan Roma siyasi tarihini ve önsözde açıklandığı üzere dolaylı olarak da Roma Hukukunu ne kadar etkilediği bilinen bir gerçektir. Bahsi geçen evlilik sonucu M.Ö. 23 Eylül 63 yılında dünyaya gelen *Octavius*, ileride Roma'nın en güçlü kişisi haline gelecek olan *Caesar*'ın mirasçısı haline gelmişti. *Marcus Antonius*'un *Octavius*'u küçümsemek için kullandığı “her şeyi bir isme borçlu olan oğlan⁶” ifadesi de bu evliliğe dayanır. *Caesar* tarafından evlat edinilen, onun baş mirasçısı haline gelen ve mirasının dörtte üçüne sahip olan *Octavius*; bu şansını zekâsı ve siyasi becerileri ile birleştirerek cumhuriyet dönemi sonundaki Roma'nın siyasi yapısındaki değişikliklerin başrol oyuncusu⁷ olacaktır.⁸

⁶ Goldsworthy, s. 19.

⁷ Suetonius'a göre Augustus (*Octavius*) ölmeden önce hayat denilen bu oyunda rolünü iyi oynayıp oynamadığını sormuş ve eğer oyun hoşunuza gittiyse oyunu alkışlayın ve bizi alkışlarla yollayın” demiştir. Bknz. *Gaius Suetonius Tranquillus, Oniki Caesar'ın Yaşamöyküsü* (Çev: Güngör Varınlıoğlu), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2017, s. 64; Fik Meijer, *İmparatorlar Yataklarında Ölmez* (Çev: Gürkan Ergin), Homer Kitapevi, 2006 İstanbul, s. 29.

⁸ Suetonius, s. 64; Werner Eck, *Augustus Dönemi* (Çev: Deniz Berk Tokbudak), Doruk Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 24-25; Mary Boatright/Daniel Gargola/Richard Talbert/Noel Lenski, *Romalıların Kısa Tarihi* (Çev: İrem Kısacık), Alfa Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 178.

Dünya tarihindeki en ünlü suikast⁹ gerçekleştiği sırada 18 yaşında olan *Octavius*, dayısı *Caesar*'ın öldürüldüğü haberini alır almaz eğitim gördüğü Apollonia'dan ayrılmış, İtalya'ya yelken açmıştı. Yurduna döndükten sonra *Caesar*'ın mirasçısı olmayı kabul etmiş ve *Caesar*'ın servetinin ve siyasi gücünün varisi olmuş ayrıca ismini taşımaya hak kazanarak *Gaius Iulius Caesar* olmuştur. Bu noktadan sonra neler başardığı ve ne şekilde *Augustus* ünvanını hak ettiği apayrı bir yazı konusu olur.¹⁰ Hukuka odaklanmak adına bu konuya girmiyoruz. Ancak Rüstow'un deyişiyle özetlersek; *Augustus*'un imkânsız olanı mümkün kıldığını, *Octavius* iken gücü ele geçirmek için olması gereken "fena insan" olabildiğini, *Augustus* olarak ise elde ettiği gücü devletin yararına kullanabilmesi için olması gereken iyi insan olduğunu söyleyebiliriz.¹¹ Gerçekten de önceleri, katledilen *Caesar*'ın evlatlığı ve oç alıcısı sıfatıyla tipik eli kanlı bir savaş beyi iken, bir *princeps* olarak sorumluluk sahibi, bilgelik ve merhamet örneği olarak tarih sahnesinde yer almıştır. *Principatus* dönemi başlangıcında *Augustus* bir *edictum*'unu şöyle bitirmiştir; "Devleti sağlam ve tamam olarak kendi temeli üzerine yerleştirmek ve bunun için gaye bildiğim mükâfatı almak bana nâsip ola: En iyi nizamın yaratıcısı diye anılmak ve öldüğümde, devletin, benim tarafımdan atılan temellerinin sarsılmadan yerinde kalacağı ümidini beraberimde götürebilmek¹²..." Bunu başaramadığını söyleyemeyiz. *Octavius* (ya da M.Ö. 27'de resmen tanındığı şekliyle *Augustus*¹³) MS 14'deki ölümüne kadar Roma siyasi yaşamına hükmederek tarihe geçmiştir. Bunu yaparken de Roma siyasetini, ordu yapısını adeta baştan yaratmış ve Roma kültürünün önemli ölçüde değişme-

⁹ Üzerinden 2000'den fazla yıl geçmesine rağmen hala üzerine konuşulduğu, tartışıldığı, film ve dizilerin çekildiği gerçeklerine dayanarak bu kanıya varılmıştır.

¹⁰ Bu konuda detaylı bilgi için Werner Eck'in "Augustus dönemi" ve Adrian Goldsworthy'nin "Augustus" isimli eserleri incelenebilir.

¹¹ Alexander Rüstow, "Roma İhtilâli ve İmparator Augustus", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 5, S. 1-4, s. 337.

¹² Rüstow, s. 338.

¹³ Augustus kendisine ilk önce Romulus ismini almak istemişti. Böylece Roma'nın kurucusunun ismini taşıyacaktı. Ancak kısa süre içinde bu düşüncesinden vazgeçti, devlet kurmak için kardeşini öldüren birisinin ismini almak iyi bir fikir olmayabilirdi. Simon Baker, Eski Roma: Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü (Çev: Ekin Duru), Say Yayınları, İstanbul 2017, s. 165. İsmi kökeni "kutsal işaretler" anlamına gelen auguri kelimesinden gelmektedir. Özlem Söğütü Erişgin, Roma Kamu Hukukuna Giriş, Seçkin Yayınları, Ankara 2017, s.177, Baker, s. 165.

sine sebep olmuştur.¹⁴ Yaptığı bu değişiklikler ise imparatorluğa 250 yıllık bir istikrar sağlamıştır. Kendisinin değişiyile; “19 yaşında kendi girişimimle ve masraflarını kendim üstlenerek bir ordu kurdum ve bu orduyla bir hizbin hükümranlığı altında ezilmiş olan devletimizi yeniden özgürlüğe kavuşturdum.”¹⁵

II- PRİNCİPATUS SİSTEMİ VE AUGUSTUS TARAFINDAN UYGULANIŞI

Caesar'ın Roma idari yapısını yenileme projesi vardı ancak ömrü bu projeyi tamamlamaya yetmedi. Roma'nın yenilenmesi işini gerçek anlamda başaran ise *Augustus* olmuştur.¹⁶ Dayısı *Caesar* öldürüldüğünde o zamanlar *Octavius* olarak anılan *Augustus* güç kazanmak adına *Marcus Antonius* ile iş birliği yaparak *Caesar*'ın katillerini ortadan kaldırmış ve bu şekilde ciddi anlamda siyasi güç ve ün kazanmıştı. *Octavius* ve *Antonius* M.Ö. 36 yılına kadar *Lepidus* ile paylaşmış oldukları¹⁷ Roma Devleti'ni birlikte yönettiler. Ancak zaman içinde tarafların anlaşamaması *Actium* savaşına yol açtı ve bu savaştan başarı ile çıkan *Octavius* Roma'nın en güçlü kişisi haline geldi. Artık tek yapması gereken bu gücünü meşrulaştırmaktı.¹⁸ Bu amacı doğrultusunda *principatus* adı verilen yeni bir yönetim biçimi kurdu. Roma'da M.Ö. 27 yılında başlayan bu dönem gerçekte bir imparatorluk dönemidir. Hatta birçok kaynakta *Octavius*'tan (metnin bundan sonraki kısmında *Augustus* olarak anılacaktır) Roma'nın ilk imparatoru olarak bahsedilir. Ancak siyasi bakımdan M.S. 284'e kadar süren bu yönetim biçimi, bu tarihten sonraki yönetim biçiminden oldukça farklıdır. Bu bakımdan Roma'nın imparatorluk dönemini M.Ö. 27 itibariyle başlatan tarihçiler bile bu tarih aralığını imparatorluktan ayırarak “ilk imparatorluk” olarak isimlendirirler.¹⁹

¹⁴ Mary Beard, *SPQR – Antik Roma Tarihi* (Çev: İrem Sağlamer), İstanbul 2018, s. 340.

¹⁵ Augustus, *Ankara Anıtı* (Çev: Çiğdem Dürüşken), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2009, s. 29.

¹⁶ Halide Gökçe Türkoğlu, “Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, 2009, s. 279.

¹⁷ Bu üç kişinin güçlerini birleşmesi ile kurulan birlikteliğe Roma tarihinde II. Truimvirlik denir. İlk truimvirlik ise *Caesar*, *Crassus* ve *Pompeii*'den oluşmaktadır.

¹⁸ Akıncı Öztürk, s. 9; Nadi Günel/Mehmet Üçer, *Roma Hukuku Kavram ve Kurumları*, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 45.

¹⁹ Karadeniz Çelebicin, s. 26.

Söz konusu sistemi *Augustus* Ankara Anıtı'nda (*Res Gestae Divi Augusti*²⁰) şöyle özetlemektedir; "Altıncı ve yedinci *consul*'lüklerim sırasında, iç savaşın alevlerini söndürdükten sonra, toplumun onayını alarak her konuda mutlak hâkimiyet elde ettiğim halde, devleti kendi iktidarımın *senatus*'a ve Roma Halkının özgür iradesine devrettim. (...) Bu tarihten itibaren yetki açısından herkesin üstündeydim ama sahip olduğum güç herhangi bir mevkiyi paylaştığım meslektaşımın farklı değildi."²¹

Augustus bu sistemi getirdiğinde beş yüz yıla yakın bir süredir cumhuriyet (M.Ö. 509 - M.Ö. 27) ile yönetilmekteydi. Roma Cumhuriyeti halk meclisi tarafından ve bir yıl boyunca devleti yönetmek üzere seçilen iki *consul*'ün²² iktidarı paylaştığı bir yönetim biçimiydi. İki *consul*'ün her şeye yetişememesi nedeni ile belli işler başka kişilere dağıtıldı ve bunlara *magistra* denildi. Bunlar dışında halk meclisleri ve *senatus* da bu sistemin çok önemli parçaları idi. Özellikle *senatus* hem halk meclislerinin kabul ettiği kanunların onaylanması görevini görüyor, hem de görüşleriyle devletin önemli işlerini yönlendiriyordu.²³

Augustus'un kurduğu bu yeni sistem ise, yüzeysel ve belki biraz da safça bakılır ise cumhuriyeti ve organlarını (halk meclisleri,²⁴ *senatus*, *consul*'ler²⁵ vs) korumayı hedefleyen, sadece istikrarı sağlamak adına bu yönetim biçiminin başında sürekli ama yetkileri kısıtlı bir

²⁰ Augustus'un yaptığı işler anlamına gelen ifade. Augustus'un hayatının son zamanlarında yazdırdığı ve kendi hayatından bahseden bu yazının genişçe bir özeti Ankara Anıtı üzerinde muhafaza edilmektedir. Umur, s. 181.

²¹ Augustus, s. 19.

²² Cumhuriyet döneminde *consul*'ler devlet iktidarını fiilen kullanma yetkisine sahip olan organdır ve halkın temsilcisi kabul edilirler. Devleti yönetme yetkisi yanında devletin askeri, kazai, idari, mülki ve icrai bütün yetkileri *consul*'e aitti. Söğütlü Erişgin, s. 61.

²³ Karadeniz Çelebican, s. 23.

²⁴ Augustus zamanında halk meclisleri *magistra*'ları seçmeye ve kanun tekliflerini değerlendirmeye devam ettiler. Augustus halk meclislerinin görevi gereği gibi yerine getirebilmesi için çeşitli kanunlar çıkartmış, uzaktaki vatandaşların da iradelerini yansıtabilmeleri için oyların yazılı olarak gönderilebileceği bir sistem oluşturmuştur. Söğütlü Erişgin, s. 197.

²⁵ *Principatus* döneminde de *consul*'lük makamı iki *consul* şeklinde varlığını sürdürdü. Ancak bu dönemde *consul*'ler cumhuriyet döneminde sahip oldukları askeri, idari ve icrai yetkileri *princeps* lehine kaybetmişlerdi. *Consul*'ler sadece yargı alanındaki yetkilerini korudular. Söğütlü Erişgin, s. 192.

yöneticinin durduğu bir sistemdi. Resmi yetkilerinin çoğu *Augustus'*a *senatus* tarafından verilmiş ve tamamen cumhuriyetçi bir formatla şekillendirilmişti.²⁶ *Principatus* sistemi esas itibariyle cumhuriyet dönemi kurumları ile monarşi kurallarının karıştırılması ve birleştirilmesi sonucu meydana gelmişti.²⁷ *Augustus* kendi isteğiyle kısıtladığı bu yetkiyi kullanırken bir saltanatı çağrıştıran unvan kullanmayı da istemedi. Bu sebeple *dominus* gibi unvanları kullanmayı reddetti. Tercih ettiği unvan *princeps*²⁸ oldu.²⁹ Ancak aşağıda açıklanacağı gibi; bütün bunlar monarşiyi gizlemeye yarayan incecik bir tül den ibaretti.

Princeps, *senatus* tarafından seçilmekteydi ve bu seçimin halk meclislerince onaylanması gerekliydi. Yetkinin halk meclisi ve *senatus* tarafından verilmesi nedeniyle kısıtlı yetkileri olan bir organmış gibi görünse de aslında yetkileri çok geniştir. Orduların komutanı, halk meclisi başkanı, eyaletlerin yöneticisi gibi sıfatları taşıyabilen *princeps* zaman içinde savaş ve barış ilan etmek, asker toplamak ve terhis etmek, din işlerini yönetmek, yurttaşlık hakkı tanımak gibi birçok yetkiyi kendi bünyesinde toplamıştı. Ülkenin her yerindeki ordular *Augustus'*u generalleri olarak kabul ediyorlardı. *Augustus*, *Pontifex Maximus* ünvanı ile antik Roma dininin tüm kontrolünü de elinde tutuyordu. Bütün bu yetkileri ömür boyunca taşımak üzere alması da kısa dönem devlet yöneticilerinin *Augustus* karşısında güçsüz kalmasına neden oldu.³⁰

Bunun yanında hukuk bakımından da yetkileri vardı. Kural olarak kanun koyma yetkisi yoktu ancak *senatus'*a kanun önerileri getirebilir-

²⁶ Beard, s. 356.

²⁷ Recai Galip Okandan, *Roma Amme Hukuku*, İstanbul 1944, s. 135.

²⁸ Kelime olarak *princeps*, *primus* (ilk) kökünden gelmektedir ve yurttaşların ilki, bir numaralısı anlamını taşımaktadır. Bknz. Karadeniz Çelebican, s. 27. Kuruluşunu orduya borçlu olan bu yönetim biçimini Augustus mülki bir esasa dayandırmak ve her türlü askeri çağrışımından uzak tutmak istemiştir. Bu bakımdan askeri unvanlar yerine yurttaşlardan birincisi anlamını taşıyan bir unvan taşınması amacına uygundur. Okandan, s. 137.

²⁹ Patricia Southern, *Augustus*, Routhledge, New York 2014, s. 183; Boatright/Gargola/Talbert/Lenski, s. 190; Peter Jones, *Geldim Gördüm Yendim - Romalılar Hakkında Bilmek İsteyeceğiniz Herşey* (Çev. Funda Sezer), Say Yayınları, İstanbul 2016 s. 211; Mandell Creighton, *Roma Tarihi*, (Çev: C. Güneş İspir) Dorlion Yayınları, Ankara, 2021, s. 102; Stearns Davis *Princeps* ünvanının imparator unvanı ile eş olduğunu farz etmiştir. Bknz. William Stearns Davis, *Roma İmparatorluğu Tarihi* (Çev: Elif Bulanalp) Ark Yayınları, İstanbul 2020, s. 45.

³⁰ Davis, s. 46.

di. Öte yandan *princeps* bir *magistra* olarak beyanname çıkartabilirdi. Zamanla bu beyannameler, anlaşmazlıkların çözümü için verdiği kararlar ve kendisine bağlı eyaletlere gönderdiği talimatlar kanun gücü kazandılar. Ayrıca hem özel hukuk hem de ceza davalarını isterse kendi atayacağı hukukçular isterse de doğrudan kendisi yönetebilmekteydi. Başka yargıçların verdiği kararlar bakımından da bir itiraz mercii olarak görev alıyordu.³¹

Princeps, tıpkı diğer vatandaşlar gibi kanunlara uymak ile yükümlüydü. Dolayısıyla kural olarak kanunların üzerinde bir makam değildi. Ancak bazı kanunlarda *princeps*'in bağlı olmayacağı kurallar ve kanunlar hakkında istisnalar mevcuttu. Zaman içerisinde bu istisnaların sayısı o kadar arttı ki sonunda "*princeps*'in kanunlarla bağlı olmayacağı" kuralı ortaya çıktı ve *princeps* kanun üzeri bir konum elde etmiş oldu.³²

Princeps'in bu geniş yetkileri ve kanun üstü konumu, dışarıdan baktığında mevcudiyetini sürdürdüğü ve yerinin korunduğu düşüncesi söz konusu olsa da cumhuriyet döneminin organlarını özellikle de *magistra*'ları epey zayıflatmaktaydı. Ancak görünürde bu mutlak hükümdarın asıl rakibi *senatus* idi. *Augustus* güç sahibi olunca ilk olarak kanun tekliflerini onaylayan (*senatus consulta*) ve resmi davalarda yüksek mahkeme görevi gören *senatus* üyelerini, kendi çevresinden yeni senato üyeleri ile değiştirdi. Bu değişiklik ile tüm önemli davalarda söz sahibi olmayı garantiledi.³³ Bunun yanında *senatus*'un da görevini azaltmak amacı ile *praefectus vigilum*,³⁴ *praefectus annonae*,³⁵ *praefectus urbi*³⁶ gibi temsilciler atayarak *senatus*'u iyice silik bir hale getirdi.³⁷

Bütün bunlar bir arada değerlendirildiğinde cumhuriyet sisteminin sözde devam ettiği gözlemlenebilir. *Augustus* bir monark olmadığını iddia ediyordu, cumhuriyeti yeniden kurduğunu söylüyordu. Ona göre *principatus* sistemi hukuki, meşru ve mevcut kanunlara ta-

³¹ Karadeniz Çelebican, s. 29, Söğütlü Erişgin, s. 185.

³² Söğütlü Erişgin, s. 185.

³³ Davis, s. 49.

³⁴ Roma şehrinin düzen ve asayışı ile ilgili görevli yüksek memur. Umur, s. 163-164.

³⁵ Besinler, yeme- içme (iaşe) ve buğday dağıtım ile ilgili görevli. Umur, s. 163.

³⁶ Roma şehrinin inzibati ile görevli vali. Umur, s. 163.

³⁷ Türkoğlu, "idari yapı", s. 279.

mamen uygun şekilde kurulmuştu.³⁸ Augustus resmi olarak devletin kontrolünü *senatus*'a bıraktı. Ama *consul*'lük, başrahiplik gibi yetkileri elinde tuttu. (Bu durum *Cato* ve *Cicero*'nun karşı çıkacağı bir tutumdur) *Augustus* büyük bir başarı ile halkı cumhuriyet sisteminin devam ettiğine ikna etmiş ancak perde arkasında kendi yetkilerini arttırarak devletin kontrolünü eline almıştı. Onun uyguladığı “dost yüzlü bir monarşiydi.”³⁹ Cumhuriyetin bir hiç olduğunu ve her sözünün bir kanun olacağını açıkça ve korkusuzca ifade eden dayısının (*Caesar*) aksine; *Augustus senatus*'un onur ve haysiyetinden ve kendisinin cumhuriyete olan saygısından söz edip durmaktaydı. Ancak gerçekte iktidarının özü ve biçimi birbirinden farklıydı, bütün hareket ve icraatlarının otoriter bir yönetim kurmaya yönelik olduğu da açıktı.⁴⁰ *Augustus* bir taraftan iktidarı kendi kişiliğinde toplamaya ve kendi arzu ve hırslarını gerçekleştirmeye çalışırken, bir taraftan da kurduğu sistemi kamu hukuku ilkelerine uygun hale getirmeye ve meşru bir görünüm kazandırmaya çalışmıştı.⁴¹ Cumhuriyetin kurumlarını kaldırmamış ancak içini boşaltmış, bunu bir huzur ortamı içerisinde ve naziklikle başarmış; Montesquieu'nun deyişi ile Romalıları “yumuşaklıkla esarete sürüklemiştir.”⁴²

Roma halkı ve *senatus* cumhuriyetin yavaş yavaş yerini tek adam yönetimine bırakmasını izledi. *Augustus* attığı her adım ile bu geçişin güvenli olduğuna halkı inandırmıştı, inanmayanları ise zorla ikna etti. Ve kendisini vazgeçilmez kıldı.⁴³ Her şeye karşın, *Augustus*'un yönetimi ve yaptığı zekice hamleleri hem Roma'nın o dönemki sıkıntılarını çözüm olmuş, hem de Roma egemenliğine girerek sömürülen ve yıpranan eyaletlerin yaralarını sarmış, bu halkların Roma'ya karşı oluşan memnuniyetsizliklerini ciddi anlamda ortadan kaldırmıştır.⁴⁴ Birkaç

³⁸ Okandan, s. 139.

³⁹ Barry Strauss, *Jül Sezar'ın Ölümü* (Çev. Ekin Duru), Say Yayınları, İstanbul 2015, s. 303 – 304; Neil Faulkner, *Roma: Kartalların İmparatorluğu* (Çeviren: Çağdaş Sümer), Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 205-206.

⁴⁰ Faulkner, s. 205-206.

⁴¹ Okandan, s. 147.

⁴² Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Çöküşü* (Çeviren Ahmet Saki), Köprü Kitapları, İstanbul 2014, s. 100.

⁴³ Baker, s. 182.

⁴⁴ Ayşe Sönmez Yakut, “Augustus Dönemi Hellen Dünyasına ve Edebiyatına İlişkin Düşünceler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 36/S. 62, 2017, s. 78.

adım geriye çekilip bakıldığında onun dönemi *Pax Romana*'nın başlangıcı ve Roma'nın en zengin ve huzurlu zamanlarıdır. Yine Roma Hukuku'nun en parlak dönemi kabul edilen klasik hukuk dönemi onunla başlar. (M.Ö. 27 – M.S. 250) Bir yandan hükümet ve devlet yönetimi alanlarında kapsamlı reformlar gerçekleştirdi, bir yandan devletin sınırlarını geliştirdi.⁴⁵

Güdülerini ne olursa olsun *Augustus* iyi bir yönetim dönemi geçirmiş ve Roma tarihine çoğunlukla iyi anılan bir yönetici olarak geçmiş, kendisinin çelişkilerini ortaya koyanlarca bile; gücü bir kez elde ettikten sonra halkın iyiliği için kullandığı ve sergilediği “pandomim”in övgüye değer olduğu söylenmiştir.⁴⁶

Kendisinden sonra gelen her *princeps* ise, *Augustus*'u az ya da çok taklit etmiştir. (Beard eserinde *Augustus* sonrası yöneticileri *Augustus*'un kurduğu otokrasi sisteminde etkinlik gösteren *Augustus* reenkarnasyonlarına benzetmiştir.⁴⁷) *Augustus* zamanında *princeps* makamına verilen yetkiler, ondan sonra gelen bütün *princeps*'lere de verilmiştir.⁴⁸ Ve *Augustus*'un halefleri onun siyasal yöntemlerine çoğunlukla bağlı kalmışlardır.⁴⁹ Bazı haleflerinin kötülükleri ve alçaklıkları uzun bir süre Roma'nın huzurunu bozmaya yetmemiş, oluşturduğu sistem iki yüz yıldan fazla ayakta kalmıştır.⁵⁰

III- AUGUSTUS DÖNEMİ HUKUK ANLAYIŞI

A. Genel Olarak Augustus Reformları

Kariyerinin ilk yıllarında *Augustus*'un kafasında büyük planlar, reformlar ve hukuki düzenlemeler olduğunu söylemek pek isabetli

⁴⁵ Giovanni Salmeri, “İmparatorluğun İlk İki Yüzyılı: Augustus'dan Commodus'a (M.Ö. 31- M.S. 192)” (Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı), Antik Roma (Editör: Umberto Eco), Alfa Yayınları, İstanbul 2021, s. 134.

⁴⁶ Goldsworthy, s. 520- 523.

⁴⁷ Beard, s. 385.

⁴⁸ Söğütlü Erişgin, s. 187.

⁴⁹ Augustus'un siyasi fikirlerine en çok sadık kalmaya, onun icraatlarını korumaya çalışan, cumhuriyet devrinin organlarını az veya çok ayakta tutmaya çalışan princepsler Okandan tarafından şu şekilde saptanmıştır; Tiberius, Vespasianus, Nerva, Trajanus, Antoninus Pius ve Marcus Aurelius. Okandan, s. 156-157.

⁵⁰ Edward Gibbon, Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi (Çeviren Asım Baltacıgil), Indie Tarih, İstanbul 2019, Cilt: 1, s. 31; Beard, s.384.

olmayacaktır. Önceden açıklandığı gibi; *Augustus* ilk zamanlarda intikam peşinde koşan bir savaş beyidir ve gelecekte yapacağı reformları önceden tasarladığına dair hiçbir delil yoktur. Bu konudaki ilk deliller M.Ö. 30'lu yıllarda karşımıza çıkar. *Augustus* bu yıllar itibariyle devletin ve halkın –özellikle halkın- yapısına daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır.⁵¹ Bir noktadan sonra *Augustus* devleti değiştirmek adına gıda ve su tedarikinden, yol sistemlerine; eyaletlerin idaresinden tapınakların durumlarına birçok konuya el atmış ve geleneksel yaklaşımlar ile yenilikçiliği birleştirerek ülkeyi bambaşka bir şekle sokmuştur. Hukuka dair *Augustus*'un neler yapmaya çalıştığını açıklamadan önce diğer önemli reformlarına kısaca göz atacağız.

Augustus'un reformları özellikle sosyal, dini ve askeri alanlarda göze çarpar. İlk reformu açıkça *senatus*'u hedef almıştır. M.Ö. 28 yılında binin üzerinde olan senatör sayısını zaman içerisinde altı yüze kadar indirmiş ve bu altı yüz kişinin de önemli kısmını daha genç (ve tercihen kendisine yakın fikirlere sahip) kişilerle değiştirerek kapsamlı bir toplumsal dönüşüm hareketi başlatmıştır.⁵² *Senatus* dışında, iç savaşlar ile gücünü kaybetmiş olan orduyu güçlendirmek için çeşitli reformlara girişmiş; asker alımını ortadan kaldırarak yerine profesyonel askerlerden oluşan daimi bir ordu kurulmasını planlamış ve bu şekilde ordunun -kendisi tarafından- kontrolünü de pekiştirmiştir.

Augustus'un yeniden şekillendirmek istediği bir konu da din konusu idi. Gençlerin tanrıları ihmal etmesinin sonucunun Roma'nın başına birçok felaket getireceği düşüncesini, kendisini destekleyen şair ve edebiyatçıların da desteğini alarak toplum içerisinde yaymaya çalıştı. Tapınakların onarılmasına da ciddi bütçe ayıran *Augustus*; krallarına tanrı gibi tapmayı alışkanlık haline getirmiş doğu halklarının da etkisiyle halkın gözünde tanrısal bir imparator haline geldi.⁵³

Eyaletler bakımından da önemli bir reforma yaparak eyaletleri imparator eyaletleri ve *senatus* eyaletleri olmak üzere ikiye ayırdı. Bu ayırımın özünde; kendisi için sorun teşkil etmeyecek, barışçıl eyaletleri *senatus*'a bırakmak; güvenliği açısından risk taşıyabilecek eyaletlerde

⁵¹ Goldsworthy, s. 519 – 520.

⁵² Salmeri, s. 154; Kevser Taşdöner, Anadolu'da Roma Eyaletleri- Augustus Dönemi, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2017, s. 39.

⁵³ Taşdöner, s 44.

ise kendisine bağlı valiler tarafından yönetilen lejyonları bulundurmak yatıyordu.⁵⁴ Bütün bunların yanında bir de şehirleri yapısal olarak değiştirmeye karar vermiş, “tuğladan aldığı şehri mermerden bir şehir olarak bırakmakla⁵⁵” övünebilecek kadar yapısal değişikliklerde bulunmuştur.

Bunlar dışında, sık sık ortaya çıkan yangınlara karşı bir itfaiye birliği kurmak, orduyu siyasetin dışına çıkartıp imparatora bağlı hale getirmek, eyaletlerdeki vergilerin toplanmasını kendi uhdesine almak *Augustus*'un yaptığı diğer önemli işlerden bazılarıdır.⁵⁶

Çalışmamızın esas konusu olan hukuki reformlar konusunda ise *Augustus*'un daha muhafazakâr ve geleneklere uygun hareket etmeye çalıştığını ve Roma'nın eski geleneksellik taraftarı ruhunu canlandırmayı amaçladığını görüyoruz⁵⁷. Aile kavramının yozlaştığını ve bunun Roma'nın en önemli sorunlarından olduğunu düşünen *Augustus*'un yaptığı hukuki düzenlemelerin önemli bir kısmının aile ve cinsellik ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Bu konu aşağıda daha detaylı açıklanacaktır.

B. Augustus'un Hukuk Alanındaki Düzenlemeleri

Augustus'un hukuk anlayışı ve bu konuda izlediği politika Roma halkının günlük yaşamında derinden etkili olmuştur. *Augustus* döneminde kanunların sıradan halk üzerindeki etkisinin ve kapsamının bu kadar büyük olduğu bir başka döneme rastlanmamıştır.⁵⁸ *Augustus* bu konudaki motivasyonunu *res gestae*'deki şu ifadeleri ile açıklıyor; “Yetkime dayanarak yeni yasalar çıkardım ve içinde bulunduğumuz çağda atalarımızın artık terk edilmiş birçok geleneğine yeni düzenlemeler getirerek bizzat kendim gelecek kuşakların öyküneceği birçok gelenek oluşturdum”.⁵⁹ *Augustus*'un bahsettiği bu geleneklerin ve düzenlemelerin birçoğu (ve en ünlüleri) aile ile ilgilidir. Bu düzenlemelerde açıkça gözlenen ilk amaç herkesi evlendirmek ve bu ailelerin hızlıca meşru çocuk sahibi olmasını sağlamaktır.

⁵⁴ Taşdöner, s 41; Salmeri, s. 154.

⁵⁵ Meijer, s. 27; Suetonius, s. 76.

⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Söğütlü Erişgin, s. 180-181.

⁵⁷ Söğütlü Erişgin, s. 178.

⁵⁸ Eck, s. 118.

⁵⁹ Augustus, s. 43.

Roma geleneğinde evlenmek ve çocuk sahibi olmak önemli yer tutsa da evlilik resmi anlamda mecburi tutulmamaktaydı. Bir kimse evlenip evlenmeyeceğine karar verebiliyor, evlendi ise çocuk sahibi olma konusu kendi tasarrufuna bırakılıyordu. Ancak Roma'nın gelenekleri, varlığı ve gerek siyasi gerekse de askeri başarısı istikrarlı aile yapısına dayalıydı. Yine ordunun askersiz kalmaması ve nüfusunu koruyabilmesi bakımından çocuk yapılması önemliydi. Bütün bu Roma geleneklerinin, toplumun ahlakını şekillendirmek ile birlikte, *Augustus*'un aile ile ilgili düzenlemelerinin arka planını oluşturduğu açıktır.⁶⁰ *Augustus*, Romalıların; özellikle de toplumun üst sınıflarının evlilik ve toplumun devamının sağlanması için esaslı unsur olan çocuk yapma ve yetiştirme konusunda evliliğin oynadığı role yeteri kadar saygı göstermediğini düşünüyordu. *Augustus*'un penceresinden bakıldığında; çok fazla saygıdeğer erkeğin bekâr kalmaktan hoşlandığı, bazı erkeklerin de kendilerine uygun olmayan eşlerle evlendiği gerçekleri rahatsız ediciydi. Çocuk yapabilecek evli çiftlerin çocuk yapmıyor oluşu veya bu çiftlerin birbirlerini aldatmalarının eşler tarafından görmezden geliniyor oluşu da *Augustus* için büyük sorun teşkil ediyordu. Bunlara yönelik M.Ö. 18-17 yıllarında pek çok karmaşık düzenlemeye imza atmış ve sonraki zamanlarda da bunları yeniden elden geçirmiştir.⁶¹

Yeni düzenlemelere göre belirli yaş aralığındaki⁶² bütün Romalılar evlenmekle yükümlüydü. *Senatus* üyelerinin saygıdeğer görülmeyen birileriyle evlenmesinin yasaklanması, evli çiftlere çocuk sayısı arttıkça ödül verilmesi, karısının kendisini aldattığını fark eden bir adamın artık evliliğini sonlandırmak zorunda olması diğer dikkat çekici düzenlemelerdi.

Augustus'un bu düzenlemeleri yaparken ki çıkış noktası oldukça geleneklere bağlı görünse de kendisinin de ifade ettiği gibi zaman zaman bu geleneklerin bazılarını kendi amacına ters düştüğü oranda müdahale ediyordu. Özellikle evlenme yükümlülüğü bakımından ge-

⁶⁰ Genevieve Liveley/Rebecca Shaw, "Marriage plots: a new narratological approach to the Augustan marriage laws", *Law and Humanities*, C. 14, S. 2, 2020, s. 4-5; Eck, s. 119-120.

⁶¹ Boatright/Gargola/Talbert/Lenski, s. 192.

⁶² Erkekler 25-60, Kadınlar 20-50. Eck, s. 121.

len düzenleme eşini kaybedenleri de kapsamaktaydı. Bir kadının ilk ve tek eşine duyduğu sadakat Roma geleneksel düşüncesine uygun iken; toplumun geleneksel anlayışına tamamen zıt bir şekilde eşini kaybedeni evlenmek zorunda bırakıyordu. Bu durum *Augustus*'un gelenekçi yapısına rağmen yeri geldiğinde gelenekler ile ters düşebilmesinin açık bir örneğidir.

Augustus hukuka ayırdığı bütün zamanı elbette sadece aile hukuku çalışarak geçirmedir. Bunun yanı sıra miras hukukundan usul hukukuna, kölelerin durumundan rüşvete, seçimlerden vatan hainliğine birçok düzenleme yaparak Roma'yı tam anlamıyla değiştirmeye çalıştı. Aşağıda *Augustus*'un çıkardığı kanunların başlıcaları hakkında daha detaylı bilgi vermeye çalışacağız.

1. *Lex Iulia de Maritandis Ordinibus*

Augustus'un *Res Gestae*'deki "yeni yasalarla gelenekleri dirilttim" ifadesi daha çok seçkin sınıfı evliliğe zorlayan *Lex Iulia de Maritandis Ordinibus* ve evliliğin ihlalinin yasaklayan *Lex Iulia de Adulteris Coercendis* ile ilgilidir. Bu iki kanun M.Ö. 18 yılında yürürlüğe girmiştir.⁶³

Lex Iulia de Maritandis Ordinibus, *Lex Papia Poppea*⁶⁴ ismi ile anılan kanun ile M.S. 9 yılında yenilenmiş ve değişikliklere uğramıştır,⁶⁵ Aralarında 27 yıl olan, bahsi geçen bu iki kanun doktrinde genellikle birlikte *Lex Iulia Et Papia* olarak anılırlar.⁶⁶

Lex Iulia de Maritandis Ordinibus evliliği ciddi şekilde teşvik eden, bekârlığı da son derece caydırıcı bir durum haline getiren fazlasıyla zorlayıcı bir kanundu. Söz konusu kanun üremeyi artırma hedefiyle aynı sosyal statüde bulunan insanlar arasında evliliği teşvik ediyordu.

⁶³ Eck, s. 119; Umur, s. 181; Taşdöner, s. 40; Paul Koschaker/Kudret Ayiter, Roma Özel Hukukunun Ana Hatları, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, İzmir 1993, s. 314.

⁶⁴ Kanunun ismi M.S. 9 yılının consülleri olan Marcus Pupius Mutilus ve Quintus Poppaeus Secundus'dan gelmektedir. Evlilik ile ilgili bu kanuna ismini veren ve bu kanunu düzenlemekle görevli olan bu iki kişinin de bekâr ve çocuksuz olması ilginçtir. Eck, s.121.

⁶⁵ Kaius Tuori, "Augustus, Legislative Power and the Power of Appereances" *Meditationes de iure et Historia - Esseys in Honor of Laurens Winkel*, South Africa 2014, s. 942; Umur, s. 182.

⁶⁶ Elizabeth Claire Tilson, *Augustus and Law Making*, Edinburgh 1986, s. 44.

Farklı sınıflardan kişilerin evliliklerini ise cezalandırıyordu. Mesela Roma vatandaşları Roma vatandaşı olmayanlarla veya senatörler azat edilmiş kimseler ile evlenemezdi. Söz konusu kanun evliliği öyle bir ele alıyordu ki; evlilik kişilerin devlete karşı olan bir sorumluluğu haline gelmekteydi. Daha önce de bahsedildiği gibi bu kanuna göre belli yaş aralığındaki bütün Romalılar evlenmekle yükümlüydü. Bu yaş sınırları içerisinde dul kalmış ya da boşanmış tüm erkek ve kadınların derhal yeniden evlenmeleri bekleniyordu.⁶⁷ (Bu kişiler bu yükümlülükten 3 çocuk sahibi iseler kurtulabilmektedirlerdi.⁶⁸)

Augustus'un bu kanun için öngördüğü yaptırımlar ise ceza hukuğu ile ilgili değildi. Yaptırımlar daha çok kişinin toplum önünde küçük düşmesine ve daha da önemlisi miras haklarının ellerinden alınmasına hizmet ediyordu. Yapılan düzenlemeler ile evli olmayanların miras için hak iddia etmelerine izin verilmiyordu. Bu katı kurallar dul kadın ve erkekler için hafifletilse de bu kişiler tekrar evlenmedikleri durumda kendilerine kalan mirasın yarısından vazgeçmek zorunda kalıyorlardı. Kişinin toplum önünde küçük düşmesi ise evli olmayanların oyunlara veya festivallere kabul edilmemeleri ile sağlanıyordu.⁶⁹

Düzenlemelerin sadece kınamalara, cezalandırmalara yönelik olduğunu söylemek de doğru olmayacaktır. Evliliği teşvik etmek ve üreme hızını arttırmak adına yapılan bu düzenlemeler devletin sözünü dinleyenleri ödüllendirmeye de yönelikti. Örneğin; Roma'da kamuda çalışmak adına kişinin belli bir yaşa uygun olması gerekiyordu. Ancak kamu görevine kabul yaşı, kişinin sahip olduğu çocuk sayısınca bir yıl indiriyordu. (Beş çocuğu varsa beş yıl) Yine kamu görevlerinde daha çok çocuğu olan birinin istediği yere atanabilmesi bakımından şansı daha yüksekti.⁷⁰ Bu imtiyazlar daha çok seçkin sınıflar içindi. Ancak

⁶⁷ Nicholas Pryor, "Boundaries and Pleasure in Ovid's Metamorphoses: A Critique of Augustan Marriage Legislation", Honors Theses, Michigan 2021, s. 5; Erin Parish-Meyer, The Role of the Augustan family Legislation in Establishing the Princeps, Ohio 2008, s. 55; Kit Morrell, "Tutela mulierum and the Augustan marriage laws", *Eugesta, Varia* 2020, s. 90; Kristina Milnor, "Augustus, History and the Landscape of the Law", *Reshaping Rome: Space, Time, and Memory in the Augustan Transformation*, Arethusa, C. 40, S. 1, 2007, s. 9.

⁶⁸ Pryor, s. 5.

⁶⁹ Tison, s. 19; Eck, s 122,

⁷⁰ Southern, s. 247; Eck, s. 123.

kanun tamamen seçkin sınıflara yönelik de değildi. Örneğin; çocuk yetiştiren kadınlara, sınıflarına bakılmaksızın çeşitli iyileştirmeler yapılyordu. Örneğin, önceden kadınlar erkekler aracılığı ile hukuki işlemde bulunabilirken, belli bir yaşa ulaşan ve üç çocuk doğuran evli kadınlar herhangi bir desteğe ihtiyaç duymaksızın hukuki işlem yapabiliyordu. Buna “*ius trium liberorum*” yani “üç çocuk hakkı” ayrıcalığı denilmekteydi.⁷¹

Augustus'un yapmaya çalıştığı bu düzenlemeler önemli direnişler ile karşılaştı.⁷² Özellikle düzenlenen gladyatör oyunlarında somutlaşan bu direniş ve eleştiriler *Augustus*'u birazcık da olsa geri adım atmaya zorladı. M.S. 9 yılında çıkmış olan ve *Lex Iulia de Maritandis Ordinibus*'u yeniden ele alan *Lex Papia Poppea*'da bu yumuşama gözlemlenebilir. *Lex Papia Poppea* ile evlenenlere ve çocuk sahip olanlara verilen ödül ve imtiyazlar attırılmış, eşin ölümü ardından sağ kalan eşin evlenme zorunluluğu da yumuşatılmıştır. Ancak *Augustus*'un her hamlesinde olduğu gibi bu yumuşamanın da bir taktik olduğu ve *princeps*'in hayatı boyunca bu kanun ile ulaşmaya çalıştığı amaçlarına sadık kaldığı bilinmektedir. Hayatının ilerleyen zamanlarında da *Augustus* zorla evlendirme ve çocuk yaptırma konularındaki baskısını sürdürmüştür.⁷³

Bütün bu düzenlemelerden önce, Roma tarihinde toplumun özel hayatına bu kadar müdahil olan, evlilik ve sonuçlarını bu kadar konu alan düzenlemeler yapılmamıştı. *Augustus* dönemi şairlerinden *Ovid*'in *Augustus*'a yaklaşımını saptamaya çalışan *Sharrock*'un da belirttiği gibi “*Augustus*'un Roma'sında aşk politik bir konuydu” ve “seks şakaya gelmezdi.”⁷⁴ *Lex Iulia de Maritandis Ordinibus*'un özü ve eleştirisi bu ifadeler ile özetlenebilir.

⁷¹ Tilson, s. 63.

⁷² Charles Reid Jr, “Law Reform in the Ancient World: Did the Emperor Augustus Succeed or Fail in His Morals Legislation”, *William and Mary Journal of Women and the Law*, C. 22, S. 2, 2016, s. 195; Milnor, s. 9.

⁷³ Reid Jr, s. 195; Milnor, s. 9.

⁷⁴ Sharrock, A. R. “Ovid and the Politics of Reading”, *Materiali e Discussioni per L'analisi Dei Testi Classici*, no. 33, 1994, s. 101, 108. Aynı saptamayı alıntıl原因 ve yorumlayan başka bir çalışma için bkz; Pryor, s. 48.

2. Lex Iulia de Adulteriis Coercendis

*Lex Iulia de Adulteriis Coercendis*⁷⁵ (M.Ö. 17-18), yukarıda incelediğimiz *Lex Iulia de Maritandis Ordinibus* ile ahlaki düzeni sağlama konusunda benzer bir tutum ve yol izlemektedir.

M.Ö. 1. yüzyılda Roma'da bir nevi cinsel devrim yaşanmıştır. Dar görüşlü ve mutaassıp olarak değerlendirilen *Augustus* bu tarz bir davranış biçimini sosyal düzene karşı bir tehdit olarak algılamış ve bu nedenle zinanın kökünü kazımak üzere bir öze dönüş kampanyası başlatmıştır. İşte *Lex Iulia de Adulteriis Coercendis* bu düşünceyi yansıtır. Ancak kanunun düzenlemeleri zinadan ibaret değildir. Zina terimi Roma'da günümüzde olduğundan daha geniş bir anlamda kullanılmış, dar anlamda *adulterium* (zina) sayılmayan başka cinsel suçlar da bu kanun ile cezalandırılmıştır.⁷⁶ Bu kanunda *adulterium* ve *stuprum* olmak üzere iki farklı durum söz konusuydu. *Adulterium* evli bir kadının kocasından başka bir kişi ile ilişkiye girmesi hali iken *stuprum* evlenmemiş veya dul kalmış bir kadının ilişkisi ile ilgiliydi.⁷⁷

Amacı cinsel suçları yok etmek ve aile kurumunu düzenlemek olan bu kanun ile *Augustus* zinayı hem bir kanun ihlali hem de bir suç olarak düşündü. Söz konusu kanun ile o güne dek aile mahkemelerinin yetkisine bırakılmış olan cinsel suçlar kamu suçu haline getirilmiş ve cezalandırma yetkisi özel bir mahkemeye devredilmişti.⁷⁸ Böylece zina işleyene karşı sadece koca ve baba değil, başka üçüncü kişilerin de dava açabilmeleri kabul edilmiştir. Bir kocanın ya da babanın kendi başına dava açması için belli bir süre tanınmış ve daha sonra 25 yaşın üzerindeki herkes bunu bağımsız olarak yapabilmıştır. Bununla *Augustus*'un özel hayatlarında ahlak kurallarını ihlal eden insanları denetlemek istediğini, bunu da insanların birbirlerini gözleyerek ihbarda bulunması yoluyla başarmayı hedeflediğini görüyoruz.⁷⁹ Dolayısıyla kanun sadece Roma tarihinde ilk kez zinayı suç haline getiren kanun olmasıyla değil, zinayı yakalayanların nasıl davranaca-

⁷⁵ Söz konusu düzenlemeye dair ayrıntılı bilgi için bknz; Diler Tamer, *Augustus Çağında Cinsel Suçlar ve Lex Iulia De Adulteriis Coercendis*, Homer Kitapevi, İstanbul 2007.

⁷⁶ Tamer, "cinsel suçlar", s. 173.

⁷⁷ Reid Jr C.J, s. 187; Umur, s. 201.

⁷⁸ Tuori, s. 942; Tamer, "cinsel suçlar", s.18.

⁷⁹ Tamer, "cinsel suçlar", s. 19.

ğıyla ilgili kurallar içermesi ile de ilginçtir.⁸⁰ Eşi zina yapan koca ise hem eşini hem de eşinin sevgilisini yargılabilecek bir duruma geldi. Ancak bu düzenlemeler tek taraflıydı ve kural olarak zina kadının suçuydu, kadının sadakatsiz kocasının zinasını dava etmesi mümkün değildi.⁸¹ (Ancak sadakatsiz eşlerinin “diğer kadının” akrabaları tarafından cezalandırılmasını sağlamak için gizli faaliyetlere başvurmaları bakımından bir engel yoktu.) Haksızlığa uğrayan kocalar, eşlerinden boşanmak zorundaydı. Bu kocalar eşlerinin ilişkilerine göz yumabilirdi, ancak bunu yaparlarsa kendileri de yargılanabilir, ahlaksız kazançla yaşayan erkeklerle aynı cezalara çarptırılabilirlerdi. Bu da onların toplumdaki seviyelerini fazlasıyla düşürmüş olurdu.⁸²

Dışarıdan bakıldığında *Augustus*'un bir tür ahlak bekçiliği rolüne soyunduğu düşünülse de açıkladığımız kanunun düzeltmeyi amaçladığı en önemli konu ahlak değildi. *Augustus* evlilik dışı sekse savaş açmamıştı. (Böyle olsaydı kendisi hakkında yapılan nahoş dedikodular doğrutusunda kendisine savaş açması gerekebilirdi.) Önemli olan, doğacak çocuğun meşruiyetiydi. Bir erkeğin, karısının taşıdığı çocuğun kendisinden olduğundan emin olması gerekiyordu ve kocanın ve başka hiç kimsenin ona erişememesini sağlamanın tek yolu, onu kilitlemek ve başka erkeklerle ilişkiye girmemesini sağlamaktı.⁸³ Cezalar ise oldukça ağır ve çoğunlukla utanç verici idi. Örneğin; zinanın cezalarından biri de suçlu kadının geleneksel fahişe kıyafeti olan bir tür toga ile dolaşması ve böylece ne tür bir kadın olduğunun yurttaşları tarafından bile açıkça görülmesiydi.⁸⁴

Augustus'un bu kanunu yine önemli eleştiriler almış, ayrıca *Augustus*'un başka kimselerin eşleri ile yaşadığı ilişkilere dair dedikodulardan kaynaklanan ünü kendisine pek yardımcı olmamıştır. Daha kanunun tartışma aşamasında olduğu zamanlarda bile iğnelemek amaçlı “*Augustus*'un bu konularda vasıflı olduğu” gibi dedikodular mevcuttu. Bütün bu iğnelemelere rağmen *Augustus* büyük sürpriz olarak görülen, iffetli açıklamalarını yapmaya devam etti. Yapılan alaylı

⁸⁰ Milnor, s. 9.

⁸¹ Tamer, “cinsel suçlar”, s. 164.

⁸² Southern, s. 248.

⁸³ Southern, s. 248.

⁸⁴ Milnor, s. 20.

yorumlar da aşırıya kaçmadıkça *Augustus*'u rahatsız etmedi. Özellikle senatörler bu kanun bakımından *Augustus*'u pek çok kez korkusuzca mahcup edebilmiş, *Augustus* ise *senatus*'un seçkin üyesinden başka bir şey olmadığına dair yarattığı görüntüyü korumak bakımından mantıklı davranarak senatörleri korkutacak herhangi bir davranış sergilememiştir.⁸⁵

Lee'nin "erkekleri meclis kanunlarıyla iyi yapma çabası" olarak açıkladığı,⁸⁶ *Augustus*'un kendi kızını da sürgüne gönderme pahasına sadık kalmaya çalıştığı *Lex Iulia de Adulteriis Coercendis*, Roma'nın ahlakını düzeltme bakımından ciddi başarılar elde etmemiş olsa da, olumlu sonuçları da mevcuttur. Örneğin, koca ve aile babasına gelenekler aracılığı ile tanınan kadını öldürme hakkı bu yasa ile sınırlandırılmış ve suçluların her şekilde yargılanması sağlanmaya çalışılmıştır. Yargılama sonucu verilen hükümlerde de yumuşama dikkat çekmektedir.⁸⁷ Bu gibi örneklere rağmen kanunun asıl amacının ahlakı sağlamaktan çok devletin aile işlerine karışma noktasında güçlendirilmesi olduğu açıktır.

3. *Lex Iulia Iudiciorum Privatorum et Publicorum*

Lex Iulia iudiciorum publicorum ve *Lex Iulia Iudiciorum Privatorum* aslında iki ayrı kanun olsa da çoğunlukla kaynaklarda *lex Iuliae iudicariae* ismiyle, tek bir kanun gibi anılırlar. Söz konusu kanunlarda yer verilen kurallar, kısmen *Iustinianus*'un *Digesta*'sındaki atıflardan kısmen de hukuki ve edebi kaynaklardan bilinmektedir. Yargı işleri ile ilgilenen *magistralıklar* ve hâkimler, bir davadaki taraflar ve avukatları, şahitlik ve benzeri konularda çeşitli meselelerle ilgili hükümler içermektedirler. Bir anlamda usul kanunu niteliğindedirler ve usul hukukunda çok önemli değişikliklere sebep olmuşlardır.⁸⁸

Roma'nın eski zamanlarında Roma usul hukukunda *legis actio* (kanuni dava şekilleri⁸⁹) denilen sistem hâkimdi. Bu sistem açılacak

⁸⁵ Goldsworthy, s. 363.

⁸⁶ Robert Warden Lee, M.Ö. 753'ten M.S. 1948'e kadar Roma Hukuku Tarihi bir Bakış, Filiz Kitapevi, İstanbul 2002, s. 18.

⁸⁷ Tamer, "cinsel suçlar", s. 232.

⁸⁸ Adolf Berger, Encyclopedic Dictionary of Roman Law, New Jersey 2004, s. 554.

⁸⁹ Bülent Tahiroğlu/Belgin Erdoğan, Roma Usul Hukuku, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.15.

davalarda kullanılabilir usul ve biçimler şeklindeydi. Anlaşmazlığın tarafları bir dava açmak istediklerinde bahsi geçen usullerden birini seçmek durumundaydılar. Bu eski usul uygulamada en küçük bir şekil noksanlığından dolayı bile davanın kaybedilmesine sebep olabiliyor, *praetorların* ise hareketlerini kısıtlıyor, yenileyici geniş bir eylemde bulunmalarına engel oluyordu.⁹⁰ Roma devleti girdiği savaşlardan galip çıktıkça ve topraklarını genişlettikçe ülkedeki yabancı sayısı da bununla doğru orantılı olarak arttı. Bu artışın tetiklediği öğelerden biri de *legis actio* usul sistemine bir alternatif olarak doğan *formula* sistemi idi.⁹¹ *Formula* sistemi sağladığı kolaylıklar sayesinde kısa süre içerisinde Roma vatandaşlarının kendi aralarındaki anlaşmazlıklarında da uygulanmaya başladı. Bunun ilk adımı M.Ö. 110 civarlarında çıkmış olan *Lex Aebutia* idi. Bu kanun ile yabancılar *praetoru* tarafından uygulanmaya başlanmış olan *formula* usulü, tarafların isteği ile şehir *praetoru* tarafından da uygulanabilir hale gelmişti. Kanun *legis actio* yöntemini ortadan kaldırmamıştı ancak *formula* usulüne de *legis actio*lar ile aynı gücü verdiği için *formula* sistemi yaygınlaşmaya başladı.⁹² Cumhuriyet döneminin sonlarına doğru bu usul ortadan tamamen kalkmıştı ancak resmi olarak ortadan kaldırılması M.Ö. 17 yılında çıkarılan *Lex Iulia Iudiciorum Privatorum* ile gerçekleşti. Dolayısıyla *Augustus*'un bu düzenlemesi Roma usul hukukunda çok önemli bir değişiklik yaparak *legis actio* usulünü kaldırmış, *formula* usulünün yaygınlaşmasını öngörmüştür.⁹³ Bu devirden itibaren hukukun fiilen gelişmesini ve ilerlemesini sağlayan en önemli organ *praetor* olmuştur. Çünkü *formula* usulü⁹⁴ hukukun devamlı gelişmesine imkân tanıyor; *formula* verebilen

⁹⁰ Salvatore Di Marzo, Roma Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1959, s. 6.

⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz; Gökçe Türkoğlu Özdemir, "Roma Medeni Usul Hukukunda Formula Yargılaması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 1, 2005, s. 167-212.

⁹² Umur, s. 112.

⁹³ Umur, s. 118.

⁹⁴ Formula belli bir şekilde düzenlenmiş, hâkime hitap eden belge niteliği taşır. *Legis actio* sistemindeki sınırlı sayıda belirlenmiş usuller yerine, bu sistemde her bir dava için ayrı bir formula yapılır ve bu formulaya dava ile ilgili her öge konulurdu. Taraflarca ve *praetor*ca hazırlanan formula; davacı ve davalının iddialarını kapsayan, *praetor* ağzından söylenmiş gibi düzenlenen, davayı karara bağlaması için hâkime emir ve yetki veren yazılı belge niteliğindedir. Tahiroğlu/Erdoğan s.25.

veya reddedebilen bir *praetor* ise her durumda hakkaniyetin gereklerini yerine getirebiliyordu.⁹⁵

Lex Iulia iudiciorum publicorum ise ceza usul hukukuna yönelik düzenlemeler içermekte, hangi mahkemenin hangi davalar ile uğraşacağını belirlemektedir.

Özellikle *legis actio* sistemini ortadan kaldıran değişiklik çok önemli olsa da bunun çıkış noktasının *Augustus*'un aklı olduğunu söylemek çok doğru olmayacaktır. *legis actio* sistemi, *Augustus princeps* olduğunda zaten zayıflamış ve *Lex Aebutia*'dan beri önemini yitirmeye başlamıştı. Dolayısıyla bu değişimin hukukun gelişimin doğal sonucu olduğu söylenebilir.

4. Lex Iulia de Ambitu

Ambitus, bir seçimde oy toplayabilmek adına rüşvet verme suçu olarak ifade edilebilir. Ancak kavram daha geniş anlamıyla; rüşvet olarak bir şeylerin verilmesi (para, mal vs.) yanında seçime hile karıştırılması ya da seçimde rakibi ortadan kaldırmaya yönelik hareketleri de kapsar.⁹⁶ Umur'un ifadesi ile seçimlerde yapılan "dalavereler" dir.⁹⁷ İnsanlık tarihinde, demokratik şekilde seçimin yapılmaya çalışıldığı belki de her durumda; seçimlere hile karışması, hile şüphesi veya en azından hile yapıldığı dedikodusu mevcut olmuştur. Roma devleti de bu gibi dalaverelerden çok çekmiş, yozlaşmış seçim uygulamalarını düzenlemek ve seçimlerde hile yapılmasına engel olmak adına Roma tarihinde pek çok düzenleme yapılmıştır.⁹⁸ Bu düzenlemelerden, altında *Augustus*'un imzası olan; *Lex Iulia de Ambitu* ismini taşır.

Roma'da M.Ö. 27 – M.Ö. 23 yılları arasında *Augustus* her yıl güvenilir bir yandaşı ile birlikte *consul* olarak seçilmişti. *Augustus*'un bu seçim başarısının arkasında hile aramak çok da makul olmayabilir çünkü *Actium* zaferi, doğu istilası tehdidine karşı geleneklere sarılma faaliyeti, zaferlerin arkasından gelen merhametli davranışlar ve

⁹⁵ Tilson, s. 7-8; Tahiroğlu/Erdoğan, s.25.

⁹⁶ Pervin Somer, "Roma İmparatorluğunda Seçim Yolsuzlukları ve Ambitus", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, 2017, C. 23, S. 3, s. 34.

⁹⁷ Umur, s. 118.

⁹⁸ Bu düzenlemeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Somer, s. 49 vd.

cumhuriyet'in restorasyonu oldukça başarılı bir *Augustus* propagandasına yol açmıştı ve seçmenler fazlasıyla *Augustus'u* ve onun tarafından seçilmiş yandaşını seçmeye hevesliydi.⁹⁹

M.Ö. 23 yılının 1 Temmuz'unda ise *Augustus consul'lük* görevinden istifa etti. Bu istifa gücünü azaltmamıştı. Hala askeri güç bakımından tekeldi ve devleti yönetme yetkisi bakımından *proconsul imperium'*una kalıcı olarak sahipti. Bu tarihten itibaren yetkileri artık kişiseldi ve herhangi bir kamu görevi ile bağlantılı değildi. Bu kalıcı gücü *senatus* ve halk meclisinden almıştı ve bu açıdan hükümranlığı M.Ö. 23 yılı itibarıyla daha da belirgindi.¹⁰⁰

M.Ö. 22 - 19 dönemi önemli ise seçimler bakımından önemli karışıklıklara sahne olmuştu. Bu da *Augustus'un* istifasından sonraki seçimlerin çekişmeli geçtiğini göstermektedir. Çünkü *consul'lük* gibi onurlar hala peşinden koşmaya değer şeylerdi. Ancak seçimlerdeki karışıklıklar o kadar şiddetliydi ki, Jones'un ifadesiyle bu dönemki seçimlerin düzgün yönetildiğini kimse ifade edemez.¹⁰¹ Bunlar üzerine *Augustus* M.Ö. 18'de *Lex Iulia de Ambitu'*yu çıkardı. Söz konusu kanun, seçimlerin sonuçlarını etkilemek için rüşvet ve diğer yolsuzluk biçimlerini (tehdit vs.) kullanmaktan suçlu bulunanlar için cezalar öngöreyerek seçim usulsüzlüklerini hedef almıştı.

Bu tür kanunlar Roma tarihinde nadiren etkili olmuştu ancak *Augustus* bu kanunu sıkı bir şekilde uygulayabilmek adına önemli bir güce sahipti. Bu bakımdan seçimlere dair sorunlar tamamen ortadan kaldırılmasa da şüphesiz istenmeyen olaylar azaltılmıştı.¹⁰² Yine de zaman zaman kontrolün kaybedildiği oluyordu. Örneğin M.Ö. 8 yılındaki *consul'lük* seçimlerine o kadar büyük rüşvet karışmıştı ki seçimi kazananlar da dâhil bütün adaylar suçlu bulundu. Hiç kimse cezalandırılmadı çünkü herkes suça karışmış haldeydi. *Augustus* bunun üzerine gelecek seçimlerde uygulanmak üzere; adaylar eğer yolsuzluk yaptıklarına dair suçlu bulunurlarsa ceza olarak seçime girmeden önce teminat vermeleri yönünde bir uygulama başlattı.¹⁰³

⁹⁹ Arnold Hugh Martin Jones, "The Elections Under Augustus", *The Journal of Roman Studies*, C. 45, 1955, s. 13.

¹⁰⁰ Goldsworthy, s. 306.

¹⁰¹ Jones, s. 13.

¹⁰² Goldsworthy, s 357.

¹⁰³ Jones, s. 13; Goldsworthy, s 421.

Aslında *Lex Iulia de Ambitu* çok da sert kurallar öngörmüyordu.¹⁰⁴ *Ambitus* suçunun cezası kural olarak sürgün iken *Augustus* döneminde bu suçtan mahkûm olanların beş yıl boyunca kamu hizmetinden mahrum edilmeleri ve seçimlerde aday olamamaları söz konusuydu.¹⁰⁵ Bu bakımdan *Augustus*'un *consul*'lük makamını bıraktıktan sonra seçimler üzerinde bir düzenleme ihtiyaç hissettiğini ancak -aile hukuku bakımından yaptıklarının aksine- sert bir kanun ile seçimler üzerinde güçlü bir baskı kurmayı istemediği söylenebilir. O dönemde seçilebilecek hiç kimsenin kendisinin üzerinde olamayacağı düşüncesi de *Augustus*'un bu tutumunu şekillendirmiş olabilir.

5. *Lex Iulia de Annona*

M.Ö. 18 yılında *Augustus* tarafından çıkarılan bir diğer kanun ise yiyecek maddelerinin fiyatları, satışları ve naklieleri ile ilgili olan *Lex Iulia de Annona* idi.¹⁰⁶ (*Annona* ifadesi burada “yıllık tahıl üretimi” ve “tahıl tedariki” anlamlarında kullanılmıştır.¹⁰⁷ Sözü edilen yasanın orijinal metni günümüze ulaşmamıştır ancak *Corpus Iuris Civilis*'in; klasik dönem eserlerinden parçalar içeren bölümü olan *Digesta*'da düzenlemeye yönelik bilgiler mevcuttur.¹⁰⁸) Söz konusu kanun ticari tekelleşmeye karşı verilen mücadeleye yönelik ilk girişimlerden birisi kabul edilebilir.¹⁰⁹

Augustus bu düzenlemeden dört yıl önce (M.Ö. 22) kamusal tahıl tedarikinin denetimini üstlenmiş ve bu denetimlerde karşılaştığı sıkıntıları gözlemleyerek *Lex Iulia de Annona* düzenlemesini yapmıştır. Tüketiciyi koruma politikasının ilk uygulamalarından olan kanun; sözleşmenin zayıf tarafı olan alıcıyı, satıcıdan korumak ve ticari tekellerin ve makul olmayan yüksek fiyatların önlenmesi amacını gütmekteydi.

¹⁰⁴ Andrew Lintott, “Electoral Bribery in the Roman Republic”, *The Journal of Roman Studies*, C. 80, 1990, s. 10.

¹⁰⁵ Lintott, s. 10; Somer, s. 52.

¹⁰⁶ Umur, s. 118.

¹⁰⁷ Marko Sukacic, “Consumer Protection In Ancient Rome– Lex Iulia de Annona And Edictum de Pretiis Rerum Venalium As Prohibitions Of Abuse Of Dominant Position?”, 22nd International Scientific Conference on Economic and Social Development – The Legal Challenges of Modern World, 2017, s. 110.

¹⁰⁸ Sukacic, s. 110; Diler Tamer.: “Eski Roma’da Ürün Fiyatlarını Sınırlayan Düzenlemeler”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 2, 2017, s. 324.

¹⁰⁹ Tamer, “Ürün Fiyatları”, s. 327.

Augustus bedava tahıl dağıtmanın popülarlığını arttırmak bakımından pek yararlı bir eylem olduğunu biliyordu. Ancak Roma'nın ekonomisi buna sonsuza kadar izin veremezdi. Bu bakımdan en azından satış işlemlerine dair kötü niyetli fiilleri azaltmak adına, *Lex Iulia De Annona* ile tahıl fiyatlarını düzenlemek için kurallar koydu. Ayrıca M.Ö. 22 yılı itibariyle yaptığı denetim görevinde birçok kişinin, gemileri ya da denizcileri alıkoyarak ya da diğer kötü niyetli eylemlerle fiyatlar üzerinde vurgunculuk yaptığını fark etmişti. Buna yönelik, rakip bir tarafı ortadan kaldırmak amacıyla bir yük gemisini imha etmeye teşebbüs eden bir kişinin sorumlu tutulacağına, malların değerini önemli ölçüde artıracak şekilde eylemlerde bulunanlara karşı cezai kovuşturma başlatılacağına dair düzenlemeler yaptı.¹¹⁰

Söz konusu düzenlemeler iyiniyetli olsalar bile çok da ağır yaptırımlar içermediğinden, hedeflediği sonuçlara ulaşma konusundaki başarısı tartışmalıdır. Yine de *Augustus* döneminin kanunlarının daha çok siyasi kontrolü sağlamak, devletin gücünü hissettirmek ve sosyal düzeni korumak olduğu düşünüldüğünde *Lex Iulia De Annona* dönemin hukuki çerçevesi bakımından bir değişimdi. Etkisi de kendi dönemi ile sınırlı kalmayarak İmparator *Diocletianus*'un M.S. 301 tarihli *Edictum de Pretiis Rerum Venalium*'u gibi benzer amaçlar güden düzenlemeler için bir model teşkil etmiştir.

6. *Lex Iulia de Vicesima Hereditatum*

Mirası vergilendirme fikrinin *Augustus* çağındaki karşılığı *Lex Iulia de Vicesima Hereditatum* veya *Lex Iulia Vicesimaria*¹¹¹ düzenlemesiyle karşımıza çıkar. Mirası vergilendirmek, *Augustus*'un aile hukukuna dair düzenlemeleri gibi fazla tepki çeken işlerinden birisiydi. *Augustus* öncesi zamanlarda kural olarak Roma vatandaşları vergilerden muaftı ve onlara düzenli vergi uygulanması konularının ihlali olarak görülüyordu. Ancak, *Augustus* ile birlikte miras vergisi de dâhil olmak üzere vatandaşlar için sabit vergiler ortaya çıktı.¹¹²

¹¹⁰ Sukacic, s. 111; Tilson, s. 14; Ayrıca bkznz: (D. 48.12.2)

¹¹¹ Umur, s 119.

¹¹² Renata Świrgoń-Skok, "The Impact of Wars on Roman Legislation Regarding vicesima hereditatis and caducum", *Studia Iuridica Lublinensia* C. 28, S. 3, 2019, s. 106.

Augustus M.S. 6 yılında, ordunun ihtiyaçları için ayırdığı paralar-dan meydana gelen *aerarium militare*'yi (askeri hazine) oluşturmuştu ve gücü elinde tutmanın artan maliyetleri nedeniyle askeri hazineye istikrarlı gelir sağlanması gerekiyordu. *Lex Iulia de Vicesima Hereditatum* açıkça bu durum ile ilgilidir.¹¹³ Düzenleme yapılırken, bunun *Caesar*'ın (*Gaius Iulius Caesar*) notlarında bulunan bir önlem olarak sunulması gerekli görülmüştü. Belli ki düzenlemenin hoş karşılanması için halkın gözdesi müteveffa bir kişiliğin arkasına sığınmak gerekmişti.¹¹⁴

Düzenleme her Roma yurttaşına, kendisine kalan her miras üze-rinden ödemek zorunda olduğu yüzde beşlik bir vergi sorumluluğu doğurmaktaydı. Ancak yüz bin *sestersten* az miktardaki miraslar bu vergi kapsamına girmiyordu. Ayrıca anne, baba, çocuklar bu vergiden muaflardı.¹¹⁵ Vergi muafiyetinin bu sayılanlar dışında, aynı zamanda erkek kardeş, kız kardeş, büyükbaba ve büyükannenin yanı sıra torun-ların da *Lex Iulia De Vicesima Hereditatum*'un dışında kaldığında bilin-mektedir.¹¹⁶

Bu vergi sayesinde, *Augustus* ile başlayarak Roma devleti de vergi yoluyla miraslara katılmaya başlamıştı. Dolayısıyla *Augustus*'un bir-çok eyleminde olduğu gibi bu eyleminin de açık açık devleti güçlen-dirme amacı taşıdığı görülebilir.

7. Lex Iulia Sumptuaria

Lüksü azaltmak ve israfı sınırlamak amaçlı kanunlar Roma ta-rihinde sadece *Augustus* dönemine has bir özellik değildir. Ancak *Augustus*'da bu konuda payına düşeni yapmış ve *Lex Iulia Sumpturia* ile kişilerin özel konaklarının büyüklüğüne, ziyafetlerin ve düğün-lerin süresine ve masraflarına sınırlamalar getirilmiştir. Bu kanunun öncesinde *Augustus*'un bu ve benzeri konudaki düşünceleri tavsiye niteliğinde iken M.Ö. 22 yılı itibariyle bu düşünceler kanunlaşmış ve özellikle halka açık ziyafetlere yasal sınırlamalar getirilmiştir. Yine

¹¹³ Tilson, s. 14; Jane McCarthy, "Speech and silence: Freedom of Speech and Proces-ses of Censorship in Early Imperial Rome", Yayınlanmamış Doktora Tezi, King's College, London 2013, s. 199.

¹¹⁴ McCarthy, s. 199.

¹¹⁵ Świrgoń-Skok, 107; Umur, s. 119.

¹¹⁶ Świrgoń-Skok, 107.

Augustus'un evlilik ve zina düzenlemeleri ile bağlı olarak, kadınların kıyafetlerine yönelik uyarılarda da bulunmuştur ve bunların da *Lex Iulia Sumptuaria* bünyesinde yer aldığı düşünülmektedir.¹¹⁷ Hadley bu kanunun "yeni zenginlerin ve bu tür yollarla şöhret peşinde koşanların müsrif gösterilerine ve şımarıklıklarına karşı kamuoyunun somut bir ifadesini oluşturduğunu"¹¹⁸ söyler.

Augustus bu düzenlemesinde de aile işlerine karışmakta ve kendisini aile babası (*pater familias*) yerine koyarak Roma devletinin temel taşı olan ailelere paralarını nasıl harcamaları gerektiğini öğütlemektedir. *Augustus*'un; ahlakın denetlenmesi, kadınların moda anlayışı ve ailelerin giderlerinin nasıl olması gerektiği konularının kendi sorumluluk alanına girdiğini düşündüğüne şüphe yoktur.¹¹⁹ Dolayısıyla *Augustus* döneminin *sumptuaria* kanununun, *Augustus*'un tutucu, muhafazakâr ve gelenekleri ön planda tutan yapısına bir çentik daha attığını ve devletin halk üzerindeki kontrolünü güçlendirmeye yönelik bir başka kanıt olduğunu söyleyebiliriz.

8. Lex Fufia Caninia ve Lex Aelia Sentia

Augustus'un, kendi döneminde yapmak istediği şeylerden birisi de özgür bırakılan köle sayısını azaltmaktır. *Suetonius*'un da anlattığı gibi *Augustus* Roma soyunun temiz ve bozulmadan kalması için, halkın kanına yabancı ve köle kanı karışmamasına çok özen göstermiş ve bunu sağlamak adına kölelerin özgür bırakılma koşullarını belirlerken, bir yandan da özgür bırakılabilecek kölelerin sayısına sınırlar getirmiştir.¹²⁰ Bu amaç doğrultusunda iki ayrı kanun düzenlenmiştir; söz konusu kanunlar *Lex Fufia Caninia* ve *Lex Aelia Sentia* isimlerini taşır.

Lex Fufia Caninia, M.Ö. 2 yılında çıkartılmıştır ve daha çok vasiyetname ile yapılan azat etmeleri sınırlayarak, devleti nereden geldikleri belli olmayan azatlılarla doldurmamak amacını taşır.¹²¹ Düzenlemeye

¹¹⁷ Tilson, s. 13.

¹¹⁸ Herbert Spencer Hadley, *Rome and the World Today*, G.P. Putnam's Sons, New York 1923, s. 190. (aktaran; Anne Kathryn O'Keeffe, *Augustus as Paterfamilias*, The University of Georgia, Tez, s. 50)

¹¹⁹ O'Keeffe, s. 50.

¹²⁰ Suetonius, s 110-111.

¹²¹ Umur, s. 117.

göre bir efendi kölelerinin yalnızca belirli bir kısmını azat edebilirdi; bu oran sahip olduğu toplam köle sayısına bağlıydı. İki ile on arasında köleye sahipse yarısını, on ile otuz arasında üçte birini, otuz ile yüz arasında dörtte birini ve 100 ile 500 arasında beşte birini özgür bırakabilirdi.¹²² Çok fazla kölesi olanlar yüzden fazla köle özgür bırakamazlardı. Geçmiş dönemlerde özellikle üst sınıfa mensup kişilerin vasiyetlerinde yüzlerce köleyi özgürleştirildiği görülmüştü. Binlerce kölenin serbest bırakıldığı durumlar bile söz konusu olmuştu. Bu gibi durumlar *Augustus*'u etkilemiş ve yukarıda değinilen amaçlara ulaşmak adına bu konuda önlem alma güdüsünü oluşturmuştur.¹²³

M.S. 4 yılında çıkarılan *Lex Aelia Sentia* ise benzer amaçlar gütsede daha karmaşık düzenlemeler getirmekteydi. Kanun; 20 yaşından küçük bir efendinin kölesini yalnızca değnekle ve bir heyetin huzurunda serbest bırakabileceği, bu şekilde uymadan azat edilen kişilerin otuz yaşından önce Roma vatandaşlığı kazanamayacağı düzenlemesini haizdi. Küçük yaştaki efendinin ise köleyi serbest bırakmak için önemli bir nedeni olduğunu heyete ispatlamak zorunda idi. Bunun yanında kanunda, dürüst ahlaka sahip olmayan kölelerin azat edilmeleri halinde *peregrini dediticii*¹²⁴ durumuna düşeceği ve alacaklıları zarara sokmak adına yapılan azat işlemlerinin geçersiz olacağı gibi hükümler mevcuttu.¹²⁵ Görüleceği üzere *Augustus*; kölelerin azat edilmesine yönelik bir kontrol sağlamak istiyor ve bunun yanında Roma geleneklerine uymayan kişilerin Roma vatandaşı olmasını istemiyordu. Temel amacı ise kölelerin kontrolsüzce kitleler halinde azat edilip Roma vatandaşlığını kazanmasını engellemek idi.

Kanunların isimlendirilmesinde ise; *Augustus*'un aile adından gelen isimlendirme olan *Lex Iulia* kalıbının bırakılıp, dönemin *consüllerinden* isimlerini alan kanunlar çıkartıldığı dikkat çekmektedir.

¹²² Tilson, s. 259; Marzo, s. 47.

¹²³ Eck, s. 125.

¹²⁴ Roma topraklarında bulunsa da hukuki durumu tespit edilmemiş kimse. Kural olarak yalnızca *Ius Gentium*'dan faydalanabilirlerdi. Umur, s. 153.

¹²⁵ Marzo, s. 47; Tilson s. 226; Umur, s. 112-113; Selahattin Eren, "Roma Hukukunda Köle Mülkiyetinin Sınırları", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*- Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, s. 295.

9. Lex Iulia de Collegiis

Augustus'un bir diğer dikkat çeken düzenlemesi ise dernekler ile ilgilidir. *Augustus, Lex Iulia de Collegiis* ile dini amaçlar taşıyan ve çok eskiden beri varlığını sürdüren dernekler hariç, siyasi olarak çok yıkıcı olduğunu düşündüğü ve cumhuriyet'in son yüzyılında birçok düzenlemeye konu olan dernekleri kapattırması ve yenilerinin açılmasını ise çeşitli kısıtlamalara tabi tutmuştur.¹²⁶ Aslında bu kanunun *Augustus*'a değil, *Caesar*'a ait olduğu düşüncesi mevcut ise de doktrindeki genel görüş *Caesar*'ın bu düzenlemeyi yaptığı, *Augustus*'un da kendi döneminde bu düzenlemeyi yeniden canlandırdığıdır.¹²⁷

Augustus bu düzenleme ile dernekleri tamamen ortadan kaldırmak istememiş, bunun yerine mevcutları büyük çoğunluğu ile ortadan kaldırarak yerine kurulacakların devletin kontrolüne daha fazla tabi olmasını istemiştir. Derneklere getirdiği temel kuruluş şartı ise kamu yararı gütmeye olmuştur. Vergi toplama, altın madeni, gümüş madeni işletme gibi amaçları kamu yararına uygun kabul eden *Augustus* ayrıca dernek kurulması için *senatus*'dan izin alınmasını gerekli kılmıştır. Bir dernek bu izne sahip değil ise hukuken geçersiz sayılmıştır.¹²⁸

Augustus'un devletin izni olmaksızın dernek kurma özgürlüğünü kaldırdığı bu düzenleme Roma'da çok uzun süre geçerliliğini korumuş, Ortaçağ'a kadar söz konusu izin sistemi sarsılmadan ayakta kalmıştır.¹²⁹

Augustus'un derneklere dair bu tutumunun sebebi açıktır; *Augustus* neredeyse her adımında olduğu gibi devleti ve kendi iktidarını güçlendirmeye çalışmış ve devlete rakip olabilecek, devletin kontrolü dışında kurulmuş tüzel kişilikler ile uğraşmak istememiştir. *Augustus*'tan önce benzer düzenlemeyi yapmış *Caesar*'ın da motivasyonu belli ki bu yöndedir.

¹²⁶ Umur, s. 118, Tilson, s. 4-5.

¹²⁷ Umur, s. 118, Tilson, s. 4, Övünç Güvel, "Roma Hukukunda Tüzel Kişiler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 69, S. 2, 2020, s. 493.

¹²⁸ Eşref Küçük, *Roma Hukukunda Augustus Zamanına Kadar Derneklerin Hukuki Durumu, Yetkin Yayınları*, Ankara 2006, s. 89; Güvel, s. 493.

¹²⁹ Güvel, s. 494.

10. Tartışmalı düzenlemeler

Augustus'un hukuk bakımından en çok iz bırakan ve en çok konuşulan düzenlemeleri üzerine çalışacak bir kişi, yukarıda ismi sayılan ve *Augustus*'un dönemine ait olduğu konusunda pek tereddüt barındırmayan kanunların yanı sıra *Augustus* döneminde olduğu tartışmalı olan *Lex Iulia*'larla da karşılaşacaktır. Örneğin birçok kaynakta düzenlemenin *Augustus*'a mı yoksa *Caesar*'a mı ait olduğu konusunda tereddüt yaşanan¹³⁰ *lex Iulia de vi publica* ve *lex Iulia de vi privata* (veya tek bir kanun olarak *lex Iulia de vi publica et privata*) isimli kanunda durum böyledir. Şiddet içeren eylemlere yönelik düzenlemelere yer verilen kanunun *Augustus* döneminde olup olmadığı ve hatta tek bir kanun mu yoksa iki ayrı kanun mu olduğu ve ne bakımdan ayrıldıkları tartışmalıdır. Tilson ise düzenlemeleri kendinden emin bir şekilde M.Ö. 17-18 dönemine; yani *Augustus* çağına yakıştırmıştır.¹³¹ Suçla mücadele konusunda Romalıların ciddi sıkıntılar içerisinde olduğunu gözlemleyen *Augustus*'un kolluk kuvvetlerine dair birçok reform yaptığı bilinmektedir. (*Augustus* deneyimli askerlerden oluşan *praetoriani* olarak isimlendiren muhafızlar, şehir muhafızları ve *vigiles* denilen azat edilmiş kimselerden oluşan itfaiye birliği olmak üzere birbirinden ayrı üç bölümden oluşan bir sistem getirmiştir. Söz konusu sistem Roma Batı Avrupa'da var olduğu süreç uygulanmaya devam etmiştir.¹³²) Bu düzenlemelerin yanında suçla mücadeleye yönelik bir kanun üzerine de çalışmış olması uzak bir ihtimal değildir. Yine de kanunun tasarımı *Caesar*'a ait olduğunu, uygulamasını ise *Augustus* döneminde gerçekleştirdiğini savunmak daha makul bir yol olabilir.¹³³ Kanunun içeriğine gerekse de zamanına yönelik aydınlatılması gereken pek çok nokta olduğu için söz konusu tartışmalar ayrı bir çalışma konusudur.

¹³⁰ Umur, s. 119; Elżbieta Loska, "The False Charge - A Form of Violence?", *Právněhistorické Studie*, Warsaw, C. 50, S. 1, 2020, s. 38; Nurcan İpek, "Roma Hukukunda Korkutma (Metus)" *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, s. 116; Berger ise bu kanunların yazarının *Augustus* olması *Caesar* olmasından daha muhtemel demektir. Berger, s. 554.

¹³¹ Tilson, s. 5.

¹³² Halide Gökçe Türkoğlu, "Roma Devletinde Suçla Mücadele ve Kamu Düzenini Sağlama", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, C. 19, Özel Sayı-2017, s. 1873.

¹³³ Loska, s. 38.

Augustus'a ait olduğu kesin olmasa da *Augustus*'a atfedilen başka kanunlar da vardır. Örneğin; *Lex Iulia Maiestatis* isimli Roma halkına ihanet suçları ile ilgili düzenlemenin birçok kaynakta *Augustus* tarafından çıkartıldığı ifade edilmektedir¹³⁴. Ancak doktrinde; bu konuda kanıtların çok yetersiz olduğu ve *Augustus* döneminde böyle bir kanunun varlığını savunanların ne tarihi ne de içeriği konusunda hemfikir olmadığına değinilerek, bu fikre karşı çıkmıştır.¹³⁵ Biz de *Augustus* döneminde çıktığı net olmayan bu gibi düzenlemelere çalışmamızda yer vermedik.

SONUÇ

Augustus, Roma devletinin kargaşalardan ve sürekli yaşanan iç savaşlardan yıprandığı, yaşananlardan bıkmış Roma halkının halkın çaresizce barış ve huzur istediği bir dönemde tarih sahnesine çıkmış ve Roma'nın başına geçerek 45 yıl¹³⁶ hüküm sürmüştür. *Vergilius* gibi şairlerin eserlerinde kendisinden her zaman fazlasıyla olumlu bahsedilse de *Augustus*'un devletin kontrolünü ordusuyla sağlamış ve karışıklıkları en kanlı şekillerde bastırması bir askeri diktatör¹³⁷ idi. Gücü ele geçirmek

¹³⁴ Umur, s. 119; Berger, s. 554; Efrumiye Ertekin, "Roma Çağında Cilicia'dan Yolsuzluk Örnekleri", OLBA C.16, 2008, s. 365.

¹³⁵ Jean Allison/John Duncan Cloud, "The lex Julia Maiestatis" Latomus, 1962, C. 21, S. 4, 1962, s. 731; Barbara M. Levick, "Poena Legis Maiestatis", Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte, C. 28, S. 3, 1979, s. 361; Tilson, s. 15.

¹³⁶ Augustus'un resmi olarak princeps olduğu tarih M.Ö. 27 olsa da Augustus'un gücü ele geçirdiği tarihi Actium savaşı (M.Ö. 31) sonunda elde ettiği zafer olarak değerlendirirsek bu süreye ulaşırız. Eck, s. 183.

¹³⁷ Anakronizme yol açmamak adına burada kullanılan diktatör ifadesinin günümüzde kullanılan modern haliyle yer aldığını, negatif bir kavram olarak kişinin zalimlik ve baskı ile ilişkilendirilen yönünü vurgulamak için kullandığını belirtmekte yarar vardır. Söz konusu kavram Roma kökenli olsa da Eski Roma'da bu kavram farklı bir anlam taşırdı. Eski Roma döneminde dictator, Cumhuriyet döneminde öne çıkan bir magistralık makamı olarak gözümüze çarpar. Özellikle askeri zorunluluklar gerektirdiğinde (savaş, şehrin istilası vs) cumhuriyet döneminin iki consul'den oluşan yapısından vazgeçilerek yetkilerin tek bir kişide toplanması söz konusuydu. Bu durum tamamen yasaldı ve yetkilerin toplandığı kişi Roma'da dictator olarak anılmaktaydı. Söz konusu makam M.Ö. 202'de kaldırılmış, bu dönemden sonra dictator olarak anılanlar hukuki anlamda değil fiili anlamda dictator olmuşlardır. Söğütü Erişgin, s. 62-64, Okandan, s. 38 - 39. Augustus Roma'daki kavram bakımından hukuki anlamda da fiili anlamda da dictator olmaması, bunun yerine principatus sisteminin doğmasını sağlamıştır.

adına “fena bir insan” olmuş ve binlerce kişinin ölümüne yol açacak emirler ile düzeni sağlamıştı. Kimsenin kendi gücüne ulaşamayacağı bir düzen yaratıp kendisine verilen onur ve unvanları kabul etmemek gibi pek çok çelişki ile dolu davranışı vardı. Bunlara rağmen, özellikle gücü eline geçirdikten sonraki daha olgun ve bağışlayıcı hareket tarzı ile tarihe -diktatör standartlarında- iyilikçi bir insan olarak yazıldı.¹³⁸

Augustus dönemi bazı kaynaklarda cumhuriyet döneminin devamı olarak anlatılırken, bazı kaynaklarda yarı-tanrı olarak değerlendirilen bir kişinin hâkimiyetinde bir monarşi olarak görünür. Bu durum *Augustus*'un siyasi olarak istediğini elde etme konusundaki başarısını gösterir. *Augustus* bir yandan halkı ve cumhuriyet yanlılarını cumhuriyet sisteminin devam ettiğine inandırmış, bir yandan da yasal yollarla kendisine benzersiz ve mutlak bir güç yaratarak devletin kontrolünü ele geçirmiştir.

Augustus'un Roma Hukuku üzerindeki etkisi de derin ve büyüktü. Ancak bu etki, yaptığı kanunlar ile günümüz düzenlemelerini etkilemekten çok, yarattığı yeni düzen ile bir barış ve huzur ortamı sağlaması ve hukukun gelişimine uygun ortam yaratması olarak karşımıza çıkar. Roma Hukukunda klasik dönem olarak adlandırılan ve en parlak dönem olarak kabul edilen dönemin başlangıcı *Augustus*'un *princeps* olduğu M.Ö. 27 olarak kabul edilmiştir.

Elbette *Augustus*'un Roma Hukuku üzerindeki etkisi iç savaşları sona erdirmekten kaynaklanan dolaylı etkiden ibaret değildir. *Augustus*'un yarattığı yeni sistem ve bu sistemde sahip olduğu benzersiz konum kendisine kapsamlı bir kanun yapma hareketi başlatma fırsatı tanımıştır. *Augustus*, cumhuriyet döneminde hiçbir *consul*'ün sahip olmadığı bir gücü ele geçirerek hukuki düzenlemeleri yönlendirmiş ve Roma Hukukunu ve Roma halkını şekillendirmeye çalışmıştır. Onun bu faaliyetleri Roma Hukuku için büyük bir değişimdir. Çünkü 500 yıla yakın sürmüş cumhuriyet dönemi boyunca mümkün olmayan bir şey gerçekleşmiş; kanunlar ve kanunlarda yapılan değişiklikler büyük ölçüde tek kişinin amaçları ve politikaları doğrultusunda şekillenmiştir. İşte bu nedenle sistem değişikliği hukuk üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur.

¹³⁸ Goldsworthy, s. 522.

Augustus döneminin kanunları, *Augustus*'un attığı neredeyse her adım için de söylenebileceği gibi perde arkasında farklı saiklere sahip olan düzenlemelerdir. *Augustus* döneminin en aklında kalıcı müdahaleleri olan, halkın ahlakını düzeltme maskeleri altındaki *Lex Iulia de Maritandis Ordinibus* ve *Lex Iulia de Adulteris Coercendis* kanunlarının asıl amacının ahlaki sağlamaktan çok devletin aile işlerine karışma noktasında güçlendirilmesi olduğu açıktır. *Augustus* dönemi düzenlemelerinde devleti güçlendirme güdüsü çok önemli rol oynamış ve bu yapılırken de gelenekleri özgürlüklerin üzerine koyma düşüncesi ön plana çıkmıştır. Söz konusu düzenlemeler de gelenekçi ve muhafazakâr yapılarını *Augustus* politikalarına uygun düştüğü oranda korumuşlardır. Diğer *Augustus* düzenlemelerinde de özellikle "Roma geleneklerine uygunluk" vurgusu fazlasıyla göze çarpmaktadır. Başlığı ne olursa olsun *Augustus* döneminin kanunlarının çoğunlukla siyasi kontrolü sağlamak, devletin gücünü hissettirmek ve sosyal düzeni korumak ile ilgili olduğu görülebilir. Bu da; her ne kadar dışarıdan bakıldığında cumhuriyet sistemi ayaktaymış gibi görünse de, yepyeni bir sistemi kurma, güçlendirme ve bu sistem içerisinde kendi yerini sağlamlaştırma bakımından gösterilen çaba olarak yorumlanabilir. *Augustus* düzenlemeleri ayrı ayrı ele alındıklarında hedeflerine fazla ulaşmamış düzenlemeler olarak değerlendirilebilse de *Augustus*'un kendi ajandası başarılı olmuş, kurduğu sistem uzun süre ayakta kalmış ve gerek Roma'nın gerekse de Roma Hukuku'nun en parlak dönemlerinin yaşanmasına vesile olmuştur.

Kaynakça

Kitaplar

- Augustus, Ankara Anıtı (Çev: Çiğdem Dürüşken), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2009
- Baker Simon, Eski Roma: Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü (Çev: Ekin Duru), Say Yayınları, İstanbul 2017
- Beard Mary, SPQR – Antik Roma Tarihi (Çev: İrem Sağlamer), İstanbul 2018
- Berger Adolf, Encyclopedic Dictionary of Roman Law, New Jersey 2004
- Boatright Mary/Gargola Daniel/Talbert Richard/Lenski Noel, Romalıların Kısa Tarihi (Çev: İrem Kısacık), Alfa Yayıncılık, İstanbul 2022
- Creighton Mandell, Roma Tarihi, (Çev: C. Güneş İspir) Dorlion Yayınları, Ankara, 2021
- Davis William Stearns, Roma İmparatorluğu Tarihi (Çev: Elif Bulanalp) Ark Yayınları, İstanbul 2020

- Di Marzo Salvatore, Roma Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1959
- Eck Werner, Augustus Dönemi (Çev:Deniz Berk Tokbudak), Doruk Yayıncılık, İstanbul 2020
- Faulkner Neil, Roma: Kartalların İmparatorluğu (Çeviren: Çağdaş Sümer), Yordam Kitap, İstanbul, 2008
- Gibbon Edward, Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi (Çeviren Asım Baltacıgil), Indie Tarih, İstanbul 2019, Cilt: 1
- Goldsworthy Adrian, Augustus: Roma'nın İlk İmparatoru (Çev: Samet Özgüler), Kronik Kitap, İstanbul 2020
- Günel Nadi/Üçer Mehmet, Roma Hukuku Kavram ve Kurumları, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2023
- Jones Peter, Geldim Gördüm Yendim - Romalılar Hakkında Bilmek İsteyeceğiniz Her şey (Çev. Funda Sezer), Say Yayınları, İstanbul 2016
- Karadeniz Çelebican Özcan, Roma Hukuku, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2016
- Koschaker Paul/Ayiter Kudret, Roma Özel Hukukunun Ana Hatları, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, İzmir 1993
- Küçük Eşref, Roma Hukukunda Augustus Zamanına Kadar Derneklerin Hukuki Durumu, Yetkin Yayınları, Ankara 2006
- Lee Robert Warden, M.Ö. 753'ten M.S. 1948'e kadar Roma Hukuku Tarihi bir Bakış, Filiz Kitapevi, İstanbul 2002
- Meijer Fik, İmparatorlar Yataklarında Ölmez (Çev: Gürkan Ergin), Homer Kitapevi, 2006
- Montesquieu, Romalıların Yükselişi ve Çöküşü (Çeviren Ahmet Saki), Köprü Kitapları, İstanbul 2014
- Okandan Recai Galip, Roma Amme Hukuku, İstanbul 1944
- Parish-Meyer Erin, The Role of the Augustan family Legislation in Establishing the Princeps, Ohio 2008
- Southern Patricia, Augustus, Routhledge, New York 2014
- Söğütlü Erişgin Özlem, Roma Kamu Hukukuna Giriş, Seçkin Yayınları, Ankara 2017
- Strauss Barry, Jül Sezar'ın Ölümü (Çev. Ekin Duru), Say Yayınları, İstanbul 2015
- Suetonius Gaius, Oniki Caesar'ın Yaşamöyküsü (Çev: Güngör Varınlıoğlu), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2017
- Tahiroğlu Bülent/Erdoğan Belgin, Roma Usul Hukuku, Der Yayınları, İstanbul, 1997
- Tamer Diler, Augustus Çağında Cinsel Suçlar ve Lex Iulia De Adulteriis Coercendis, Homer Kitapevi, İstanbul 2007
- Taşdöner Kevser, Anadolu'da Roma Eyaletleri - Augustus Dönemi, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2017
- Tilson Elizabeth Claire, Augustus and Law Making, Edinburgh 1986
- Umur Ziya, Roma Hukuku Lüğatı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1983
- Yakut Ayşe Sönmez, "Augustus Dönemi Hellen Dünyasına ve Edebiyatına İlişkin Düşünceler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 36/S. 62, 2017

Kitap Bölümleri

Salmeri Giovanni, "İmparatorluğun İlk İki Yüzyılı: Augustus'dan Commodus'a (M.Ö. 31 - M.S. 192)" (Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı), Antik Roma (Editör: Umberto Eco), Alfa Yayınları, İstanbul 2021

Makaleler

Allison Jean/Cloud John Duncan, "The lex Julia Maiestatis" *Latomus*, 1962, C. 21, S. 4, s. 711-731.

Eren Selahattin, "Roma Hukukunda Köle Mülkiyetinin Sınırları", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*- Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, 2017, C. 23, S. 3, s. 283-322.

Ertekin Efrumiye, "Roma Çağında Cilicia'dan Yolsuzluk Örnekleri", *OLBA*, 2008, C. 16, s. 361 - 384.

Güvel Övünc, "Roma Hukukunda Tüzel Kişiler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2020, C. 69, S.2, s. 483 - 489.

İpek Nurcan, "Roma Hukukunda Korkutma (Metus)" *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, 2017, C. 23, S. 3, s. 97 - 184.

Jones Arnold Hugh Martin, "The Elections Under Augustus", *The Journal of Roman Studies*, 1955, C. 45, s. 9 - 21.

Levick Barbara M, "Poena Legis Maiestatis", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1979, C. 28, S. 3, s. 358- 379.

Lintott Andrew, "Electoral Bribery in the Roman Republic", *The Journal of Roman Studies*, 1990, C. 80, s. 1 - 16.

Liveley Genevieve /Shaw Rebecca, "Marriage plots: a new narratological approach to the Augustan marriage laws", *Law and Humanities*, 2020, C. 14, S. 2, s. 244 - 266.

Loska Elzbieta, "The False Charge - A Form of Violence?", *Právněhistorické Studie*, Warsaw, 2020, C. 50, S. 1, s. 37 - 46.

Milnor Kristina, "Augustus, History and the Landscape of the Law", *Reshaping Rome: Space, Time, and Memory in the Augustan Transformation*, Arethusa, 2007, C. 40, S. 1, s. 7-23.

Morrell Kit, "Tutela mulierum and the Augustan marriage laws", *Eugesta, Varia* 2020, s. 89 - 116.

Özdemir Gökçe Türkoğlu, "Roma Medeni Usul Hukukunda Formula Yargılaması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2005, C. 7, S. 1, s. 89 - 116.

Öztürk Esengül Akıncı, "Augustus'un Yayılmacı Politikasının Doğası Üzerine", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2018, C. 37, S. 63, s. 1 - 16.

Reid Jr Charles, "Law Reform in the Ancient World: Did the Emperor Augustus Succeed or Fail in His Morals Legislation", *William and Mary Journal of Women and the Law*, 2016, C. 22, S. 2, s. 165- 202.

Rüstow Alexander, "Roma İhtilâli ve İmperator Augustus", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1945, C. 5, S. 1-4, s. 329 - 354.

- Sharrock, Allison Ruth, "Ovid and the Politics of Reading." *Materiali e Discussioni per L'analisi Dei Testi Classici*, no. 33, 1994, pp. 97-122.
- Somer Pervin, "Roma İmparatorluğunda Seçim Yolsuzlukları ve Ambitus", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, 2017, C. 23, S. 3, s. 33 - 54.
- Sukacic Marko, "Consumer Protection In Ancient Rome- Lex Iulia de Annona And Edictum de Pretiis Rerum Venalium As Prohibitions Of Abuse Of Dominant Position?", 22nd International Scientific Conference on Economic and Social Development - The Legal Challenges of Modern World, 2017, s. 107 - 117.
- Świrgoń-Skok Renata, "The Impact of Wars on Roman Legislation Regarding vice-sima hereditatis and caducum", *Studia Iuridica Lublinensia*, 2019, C. 28, sy 3, s. 101 - 116.
- Tamer Diler, "Eski Roma'da Ürün Fiyatlarını Sınırlayan Düzenlemeler", *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 2, 2017, s. 14 - 24.
- Tuori Kaius, "Augustus, Legislative Power and the Power of Appereances" *Meditationes de iure et Historia- Essays in Honor of Laurens Winkel*, South Africa 2014, s. 938 - 945.
- Türkoğlu Halide Gökçe, "Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2009, C. 11, S. 2, s. 251 - 289.
- Türkoğlu Halide Gökçe, "Roma Devletinde Suçla Mücadele ve Kamu Düzenini Sağlama", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, Özel Sayı, 2017, C. 19, s. 1867 - 1899.

Diğer Kaynaklar

- McCarthy Jane, "Speech and silence: Freedom of Speech and Processes of Censorship in Early Imperial Rome", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, King's College, London 2013
- O'Keefe Anne Kathryn, *Augustus as Paterfamilias*, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, The University of Georgia, Athens 2003
- Pryor Nicholas, "Boundaries and Pleasure in Ovid's Metamorphoses: A Critique of Augustan Marriage Legislation", *Lisans Tezi*, Michigan 2021